

สลายความขัดแย้ง

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

สารบัญ

สลายความขัดแย้ง ๑

๑. ขัดแย้งเป็น ให้ได้ประโยชน์ ๑

    ความวิเศษของมนุษย์ อยู่ที่ไม่ต้องเป็นทาสของความขัดแย้ง ๒

    ทำการขัดแย้งให้เกิดผลเป็นประโยชน์..... ๓

    จะเป็นประชาธิปไตย ต้องพูดกันได้ และต้องใฝ่รู้ความจริง..... ๕

    ไทยดีด้านวัฒนธรรมเมตตา แต่ด้อยด้านวัฒนธรรมแสงปัญญา

    อเมริกาน้อยด้านวัฒนธรรมเมตตา แต่ดีด้านวัฒนธรรมแสงปัญญา.. ๖

    ไทยมัวตามฝรั่ง ระวังจะเสียสอง ๘

๒. จะเอาแต่ประนีประนอม หรือไปให้ถึงความสอดคล้อง
    สามัคคี ๑๑

    ระบบแข่งขันย่อมมาด้วยกันกับความขัดแย้ง และการแก้ปัญหาย่อมยุติแค่
    ประนีประนอม..... ๑๑

    ในระบบประนีประนอม จริยธรรมเป็นปฏิบัติการด้วยความผืนใจ ๑๓

    จริยธรรมที่แท้ คือ ปฏิบัติการแห่งการพัฒนาความสุข..... ๑๕

    ต้องมองระบบพิทักษ์สิทธิของฝรั่งอย่างรู้เท่าทัน ๑๘

    ถ้าจะรู้จักฝรั่งจริง ต้องมองให้ถึงรากฐานในภูมิหลังของเขา ๒๐

    ไทยว่า อยู่ที่นี่ดี “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว”

    อเมริกาน่า อยู่ไม่ได้ “ต้องไปข้างหน้า บุกฝ่าชายพรหมแดน” ๒๓

    มีจุดหมายใหญ่ที่ทุกคนได้ร่วมกัน จึงจะข้ามพ้นจุดหมายย่อยของแต่ละ
    ฝ่ายที่ขัดกัน ๒๖

๓. ปฏิบัติการแก้ปัญหา ในระบบองค์กรรวม ๒๓

ปฏิบัติการของมนุษย์จะได้ผลจริง

ต้องตั้งอยู่บนฐานของความจริงและเต็มตามระบบของกระบวนการใน
 ธรรมชาติ ๓๐

แม้แต่นักปลุกระดม ก็ต้องใช้วิธีอริยสัจ รัฐบาลจะพัฒนาประเทศ ก็ไปได้
 สบายด้วยอริยสัจ ๓๓

พวกมนุษย์สมัยใหม่ พอมาเจอเรื่องศาสนา ก็พากันหลบปัญหา ไม่สู้หน้า
 ความจริง ๓๕

อารยธรรมที่เจริญมา ฟ้องตัวเองว่า เป็นอารยธรรมที่ก่อให้เกิดปัญหา ๓๗
 จริงใจและเปิดใจที่เมตตา แต่ต้องดำเนินการไปด้วยปัญญา..... ๔๐

ไม่ว่าจะใช้หลักไหนๆ ก็ต้องมองให้เห็นทั้งระบบ ๔๒

รู้จักอเมริกาไม่ใช่แค่รู้จักผลิตผลจากอุตสาหกรรม

แต่ต้องเข้าใจถึงจิตใจและปัญญาของเขา ๔๔

สลายความขัดแย้ง*

- * -

- ๑ -

ขัดแย้งเป็น ให้ได้ประโยชน์

ปจฉา: พระคุณเจ้าเจ้าคะ ในปัจจุบันนี้ยังคงมีเรื่องราวที่เป็นปัญหาใหญ่ของสังคม คือมักจะพุดกันเรื่อง*ความขัดแย้ง* อันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน หรือความต้องการไม่ตรงกัน วิธีการที่จะทำให้ความขัดแย้งลดลง คิดดีต่อกัน และกลายเป็นความร่วมมือต่อกัน ควรจะเริ่มต้นจากจุดคิดหรือหลักคิดอย่างไร เจ้าคะ

---

* คำวิไลของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) แก่คุณจุฬารัตน์ นีรติศยกุล กรรมการผู้จัดการ บริษัท สื่อเกษตร จำกัด ที่วัดญาณเวศกวัน เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๕

ความพิเศษของมนุษย์ อยู่ที่ไม่ต้องเป็นทาสของความขัดแย้ง

วิสัยทัศน์: ความขัดแย้งนั้นในแง่หนึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดา คือ มันเป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย ที่แต่ละอย่างมีความเป็นไปของมัน เมื่อต่างอย่างต่างส่วนเป็นไปคนละทาง ก็ย่อมขัดแย้งกัน

แม้แต่เมื่อดำรงอยู่ตามปกติ สิ่งทั้งหลายก็ย่อมแตกต่างกันเป็นธรรมดาอยู่แล้ว ความแตกต่างนั้นขัดกันบ้างเข้ากันบ้าง แล้วทำให้เกิดความหลากหลายและความสมบูรณ์

แต่มนุษย์เป็นธรรมชาติส่วนพิเศษที่สามารถจัดสรรความเป็นไปต่างๆ ให้เป็นไปตามเจตนาของตนได้ มนุษย์จึงเอาประโยชน์จากความขัดแย้งก็ได้ ปรับเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นความประสานเสริมกันก็ได้ แม้แต่ความแตกต่าง แทนที่จะให้เป็นความขัดแย้ง มนุษย์ที่ฉลาดก็อาจทำให้กลายเป็นส่วนเติมเต็มของกันและกัน

จากที่พูดมานี้ก็หมายความว่า ชั้นแรก **ต้องขัดแย้งเป็น** ถ้าขัดแย้งเป็นก็เกิดประโยชน์ได้ เช่นแทนที่จะให้เป็นการกระทบกระทั่งระหว่างกัน คือการกระทบทางสังคม หรือแม้แต่การกระทบทางจิตใจ ก็ให้เป็นการมาช่วยกระทบทางปัญญา แล้วทำให้เกิดแง่คิด มุมมอง และเกิดสติปัญญาอะไรใหม่ ก็กลายเป็นดีไปได้

ข้อสำคัญก็คือ ความขัดแย้งนั้นต้องมาจากเจตนาที่ดี อันนี้แหละสำคัญ ถ้าความขัดแย้งนั้นเกิดจากเจตนาที่เป็นกุศล โดยปรารถนาดีต่อกัน มุ่งหมายเพื่อความดีงามความเจริญ เพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติ เพื่อให้สังคมส่วนรวมมีความร่มเย็นเป็นสุข ไม่คิดเบียดเบียนใคร ถ้าตั้งใจดีแน่นอน เจตนาดีจะเป็นตัวกำกับทำให้ความขัดแย้งไม่เสียหาย เพราะมีจุดร่วมหรือจุดประสาน คือเจตนาที่มุ่งสู่จุดหมายเดียวกัน

แต่ที่เป็นปัญหาก็คือ ความขัดแย้งนั้น ถ้ามันเกิดจากเจตนาไม่ดีแล้วก็ยุ่ง เพราะฉะนั้นตัวสำคัญก็คือ **เจตนา**

เจตนา ก็คือตัวความตั้งใจ ซึ่งเล็งไปที่จุดหมาย คนมีเจตนา ที่ว่ามีความตั้งใจก็คือมีจุดหมายนั่นเอง คือคนนั้นมีเป้าหมายอะไรแล้วเขาก็ตั้งใจเจตนาทำไปเพื่อจุดหมายอันนั้น ทีนี้ถ้าเป็นเจตนาเพื่อจุดหมายที่ไม่ดี ก็เรียกว่าเป็นเจตนาที่เป็นอกุศล เมื่อเจตนาเป็นอกุศลแล้ว อะไรต่ออะไรก็พลอยไม่ดีไปหมดทั้งกระบวนการ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก็เลยกลายเป็นปัญหา ไม่เป็นการขัดแย้งที่สร้างสรรค์ แต่ถ้าเป็นการขัดแย้งที่เกิดจากเจตนาที่ดี ก็นำไปสู่การพูดจากันด้วยสติปัญญาเพื่อให้เกิดผลสมตามเจตนาที่ดี ถึงตอนนี้ก็เป็นขั้นวิธีการ รวมแล้วในตอนนี้จึงมี

ขั้นที่ ๑ ความขัดแย้งต้องเกิดจากเจตนาที่เป็นอกุศล จากนั้น เมื่อเกิดจากเจตนาที่เป็นอกุศลดีแล้ว

ขั้นที่ ๒ ในทางปฏิบัติ คือ วิธีที่จะจัดการกับความขัดแย้ง เช่น พูดจา ต้องพูดจาอย่างรับผิดชอบ คือไม่ใช่พูดตามอารมณ์เรื่อยเปื่อย ไม่ใช่ขึ้นอะไรขึ้นมากก็พูด แต่พูดโดยความคิด พูดโดยใช้วาจาดีงาม สุภาพ มีเหตุผล ให้เห็นว่าพูดด้วยเจตนาดี และพูดให้ตรงกับเจตนาที่ดีนั้น

ทำการขัดแย้งให้เกิดผลเป็นประโยชน์

ทางพระท่านกำหนด ๓ ชั้นเลย คือมีเมตตากายกรรม เมตตา วชิกรรม เมตตาโมกกรรม หมายความว่า ด้านที่เป็นการแสดงออกทางกาย ก็ทำด้วยเมตตาคือมีกิริยาอาการเอื้อเฟื้อ ทั้งต่อคนนั้นและต่อสังคมทั้งหมด ด้านวาจา ก็พูดด้วยเจตนาที่ดี มีถ้อยคำสุภาพ แล้วก็ด้านในใจ ในที่สุดก็เริ่มมาจากใจที่มีเมตตานั่นแหละ โดยมีความปรารถนาดี และพยายามมองกันในแง่ดีมีความจริงใจว่า เขาอาจจะไม่ได้เจตนาร้ายอะไร เราค่อยพูดจากันก่อน

ถ้ามาตามกระบวนการอย่างนี้ก็มิทิศทางที่จะไปได้ดี เป็นอันว่าได้ ๒ ชั้นแล้ว คือ **เจตนาดี** โดยมีเป้าหมายที่ดี แล้วก็**ใช้วิธีการในเชิงปฏิบัติ**ที่

ดี เช่นสุภาพ เป็นต้น และให้เป็นวิธีการที่จะใช้ความขัดแย้งให้เกิดผลในทางสร้างสรรค์

ดังที่ในสมัยใหม่นี้ก็คิดกันมากว่าจะวางวิธีปฏิบัติ หรือทำอย่างไรให้การขัดแย้ง แม้แต่ในทางความคิด ให้กลายเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเสริมเติมความรู้ และทำให้เกิดการสร้างสรรค์ เพราะว่ามันเป็นไปได้ที่ใครคนเดียวยังคิดโดยมองเห็นข้อมูลหมดทุกอย่าง อย่างพวกเราอยู่ในสังคมไทยเรารู้จักประเทศไทยได้คนละนิดละหน่อย ไม่ต้องไปถึงโลกหรอก อย่างวัดญาณเวศกวันนี่ อาตมาได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสยังรู้ไม่ทั่วเลย

ในเมื่อเรารู้ไม่ทั่ว เราก็คงต้องยอมรับความจริง ว่าอาจจะมีแง่อะไรบ้างอย่างที่คนอื่นเขารู้ แต่เราไม่เห็น ซึ่งถ้าเราเป็นคนฉลาด เราอยากหาความรู้อยู่แล้ว เราก็คงอยากจะรับฟังหรือหามาฟัง อันนี้ก็คือใจที่อยากจะรับฟังอยู่แล้ว

การเป็นนักหาความรู้นั้นมีแง่ต้ออย่างยิ่ง คือทำให้เราพร้อมที่จะรับความรู้ ทำให้เราอยากฟังเขา แทนที่เราจะเที่ยวแสดงว่าเรารู้เช่นนั้นอย่างนี้ บางทีเราไปขอให้เขาพูดให้ความรู้หรือแม้แต่แสดงความเห็น ในแง่มุมต่างๆ เพื่อมาเติมความรู้หรือเป็นตัวกระตุ้นแง่มุมความคิดของเราแล้วประโยชน์ก็ได้แก่เรานั้นเอง

ที่ว่ามานี้ก็คือ เริ่มต้นเรายอมรับความจริง ว่าเราจะไปรู้ได้อย่างไรหมดทุกอย่าง เป็นไปไม่ได้ ดังนั้นเพื่อจะให้ความรู้ของเราเต็มบริบูรณ์ขึ้นเราก็คงต้องหาความรู้ โดยเอาคนอื่นเป็นช่องทาง หรือเอาคนอื่นเป็นเครื่องมือหาความรู้และกระตุ้นความคิดของเรา

ถ้ามองอย่างนี้ ก็กลายเป็นว่าคนอื่นกลายเป็นเครื่องมือของเราในการหาความรู้ แต่อันนี้เป็นการพูดคล้ายหยอกๆ ความจริงก็คือเราให้เกียรติคนอื่น ให้โอกาสแก่เขาที่จะแสดงออกเป็นต้น แต่พร้อมกันนั้นผลก็

คือได้แก่เรา เราก็ได้ความรู้มากยิ่งขึ้น และเมื่อเรามีเจตนาที่ดี ผลที่เราได้นั้นก็จะไปสำเร็จแก่ส่วนรวมหรือแก่สังคมนั่นเอง

จะเป็นประชาธิปไตย ต้องพูดกันดี และต้องใฝ่รู้ความจริง

ถ้าเรามีจุดหมายในการหาความรู้ ให้เต็มให้สมบูรณ์ เราจะไม่รังเกียจ เราก็จะคอยรับฟังหาความรู้ของเราเรื่อยไป ซึ่งก็กลายเป็นดี เพราะฉะนั้นทางพระจึงสอนให้เป็น*ธัมมกาโม* แปลว่าเป็นผู้ใคร่ธรรม ที่ว่าใคร่ธรรมก็คืออยากได้ความจริง ที่ว่าอยากได้ความจริงก็คืออยากรู้ เมื่ออยากรู้ก็หาความรู้ จึงต้องเป็นนักศึกษา เป็นนักไถ่ถาม และรู้จักแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพราะฉะนั้นหลักข้อนี้ท่านจึงย้ำไว้มาก

*ธัมมกาโม*นี้ เมื่อเป็นค่านามก็เป็น *ธรรมกามตา* ท่านให้ไว้คู่กับอีกหลักหนึ่งที่เราเรียกว่า *โสวจัสสตา* แปลว่าความเป็นคนที่พูดกันง่าย หลักพูดกันง่ายนี้ โบราณใช้กันไปใช้กันมา คนไทยพูดกันไปพูดกันมา กลายเป็น “ว่านอนสอนง่าย” ทีนี้ว่านอนสอนง่าย ไปๆ มาๆ ก็เลยเชื่อแต่คำสั่งโดยไม่คิดเลย เรียกว่าเอียงไปข้างเดียวสุดโต่ง

ความจริงนั้น คำว่า *โสวจัสสตา* ถ้าแปลตามศัพท์แท้ๆ ก็คือพูดกันง่าย *โสวจัสสตา* เป็นหลักสำคัญในสังคมประชาธิปไตย คนในสังคมประชาธิปไตยต้องเป็นคนพูดกันง่าย โดยชอบรับฟัง เมื่อมี*โสวจัสสตา* เป็นคนที่พูดกันง่าย และมี*ธรรมกามตา* ความเป็นผู้ใคร่ธรรม รักความจริง ความถูกต้องดีงาม อยากรู้ อยากเข้าถึงความจริง มาเข้าสู่ด้วยกัน ตอนนี้มีแต่เดินหน้าอย่างเดียว เพราะว่าชอบฟังอยู่แล้ว เมื่ออยากหาความรู้ ก็เลยชอบซักถาม ชอบแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เมื่อเรามองคนอื่นที่มาขัดแย้งในแง่ที่เราจะหาความรู้เพิ่มเติม ก็จะแก้ไขความขัดแย้งได้ด้วย

หลักการนี้เป็นข้อสำคัญที่ต้องใช้ในสังคมประชาธิปไตย การที่เราแสดงความคิดเห็นจะต้องมาด้วยกันกับความพร้อมที่จะรับฟังคนอื่น และในการรับฟังคนอื่นนั้นเราก็จะได้เดินหน้าในการหาความรู้เพิ่มขึ้นด้วย

บางคนชอบฟังอย่างเดียว แต่คนที่ชอบฟังนั้นมีหลายแบบ คือบางคนฟังไปอย่างนั้นเอง ฟังแล้วไม่ได้คิดก็ไม่ได้เรื่องอะไร ส่วนบางคนไม่ค่อยพูดอะไรแต่เขาฟังแล้วคิดตลอดเวลา เขาได้ประโยชน์จากสิ่งที่คนอื่นพูด ขณะที่คนอื่นพูดนั้น เขาฉลาดฟังและได้แง่มุมความคิดใหม่ๆ คือในขณะที่เขาฟัง เขาคิดอะไรไปอีกเยอะ เขาได้จุดกระทบหรือแง่มุมใหม่ๆ แล้วก็คิดไปถึงสิ่งที่คนที่พูดไม่ได้คิดด้วยซ้ำ เพราะว่า เขาเป็นคนที่คิดเป็น เขาจึงต้องหาแง่มุมหาข้อมูลความรู้มาใช้ในการเดินความคิด

ที่นี่ พอได้ข้อมูลใหม่ ได้แง่มุมเพิ่มขึ้น เขาก็ใช้มันให้เป็นประโยชน์ในการคิดแตกลูกแตกแงแตกมุมออกไปอีก ก็เลยดีใหญ่ และการที่เขาได้เพิ่ม ก็ไม่ใช่เขาได้คนเดียว แต่ได้ทั้งสังคม เพราะว่าเขากำลังทำงานเพื่อสังคม เพื่อประเทศชาติอยู่ เมื่อเขาได้ สังคมก็จึงได้ด้วย

การปฏิบัติอย่างนี้ ก็เหมือนกับว่าเราไม่มีตัวตน แต่เราทำไปตามกระบวนการของธรรมชาติ เมื่อเรารู้ยู่ที่เรา นั้นไม่สามารถจะรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เราก็อยากจะมีความรู้ที่เต็ม สมบูรณ์ เราก็คอยรับและหาความรู้เพื่อเอาความรู้มาเติม แล้วเราก็เอาความรู้นั้นมาเป็นข้อมูลของความคิด เมื่อคิดไปได้อย่างไรก็แสดงความเห็น

บางทีการแสดงความเห็นของเราก็อาจจะออกมาในรูปของคำถาม เพราะว่าในการแสดงความคิดเห็นนั้น เราไม่จำเป็นจะต้องไปพูดว่าอย่างนั้นอย่างนี้ บางทีคนฉลาดในการแสดงความคิดเห็นโดยแสดงออกมาเป็นคำถามก็ได้ แล้วการแสดงออกเป็นคำถามนั้นบางทีได้ผลดีมากกว่า เราจึงต้องหัดพลิกความเห็นเป็นคำถาม เมื่อถามแล้วก็ได้ประโยชน์มากขึ้น

**ไทยดีด้านวัฒนธรรมเมตตา แต่ด้อยด้านวัฒนธรรมแสงปัญญา
อเมริกันด้อยด้านวัฒนธรรมเมตตา แต่ดีด้านวัฒนธรรมแสงปัญญา**

อันนี้ก็เป็นเรื่องของเทคนิควิธีต่างๆ แต่รวมแล้วก็คือจิตใจต้องดีก่อน คือมีความใฝ่รู้ อยากรู้ และเป็นคนที่แสงปัญญา ก็เลยอยากจะทำ

ว่า เวลานี้สังคมไทยเราขาดวัฒนธรรมทางปัญญา หรือจะเรียกเต็มว่าขาดวัฒนธรรมในการแสวงปัญญา

ถ้าจะพูดในเชิงเปรียบเทียบก็ได้ว่ามีวัฒนธรรมอยู่ ๒ อย่าง คือ **วัฒนธรรมแห่งเมตตา** ได้แก่ความมีน้ำใจ ความรัก ความปรารถนาดี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกันต่างๆ ตลอดจนนับถือกันเป็นที่เป็นที่นอ่ง เป็นต้น และอีกด้านหนึ่งคือ **วัฒนธรรมแห่งปัญญา** หรือวัฒนธรรมในการแสวงปัญญา

สังคมไทยของเรา **มีพื้นเพภูมิหลังดีในด้านวัฒนธรรมแห่งเมตตา** แต่เราก่อนข้างขาดวัฒนธรรมแห่งปัญญา จะเห็นได้ว่าคนไทยเราไม่ชอบค้นหาความรู้ อย่างที่ว่านักเรียนนักศึกษาไปห้องสมุด แทนที่จะอ่านค้นคว้า ตำรับตำรา กลับไปอ่านแต่หนังสือบันเทิง ไม่สนใจหนังสือค้นคว้า อย่างนี้เป็นต้น ในสังคมไทย หนังสือประเภทที่เป็นหลักวิชา ต้องใช้ความคิด ต้องอ่านเพื่อหาความรู้จริงๆ นั้น คนไม่ค่อยซื้อ คนชอบหนังสืออ่านเล่น สนุกสนานบันเทิง จนเอียงสุดไปข้างเดียว

อันนี้เป็นสภาพที่ฟ้องว่า สังคมไทยของเรา **ขาดวัฒนธรรมในการแสวงปัญญา**

ที่นี้หันไปดูสังคมฝรั่ง เมื่ออยู่ในโลกเราก็ลองเทียบกันดู สังคมฝรั่งอย่างอเมริกันก็เห็นกันว่าด้อยวัฒนธรรมแห่งเมตตา เพราะเป็นสังคมแบบตัวใครตัวมัน เป็นสังคมแห่งการแก่งแย่งแข่งขัน คนที่แย่งชิงกันก็ต้องแข่งขันจึงจะเก่ง และคนต้องแย่งชิงกันการแข่งขันจึงจะดำเนินไปได้

อเมริกันด้อยทางวัฒนธรรมแห่งเมตตา แต่เขาดีทางด้านวัฒนธรรมแห่งปัญญาหรือวัฒนธรรมแสวงปัญญา เพราะเขาถูกบีบคั้นมามาก จึงต้องดิ้นรนคิดหาทางเป็นอิสระ แม้แต่ความเป็นอยู่แบบตัวใครตัวมันก็ทำให้ต้องดิ้นรนหาทางรอด เมื่อดิ้นรนหาทางรอดก็ต้องคิดแก้ปัญหา เมื่อคิดแก้ปัญหาก็ต้องหาความรู้ ต้องพัฒนาปัญญา ต้องรู้จักมองดูสถานการณ์ ต้องศึกษาสภาพแวดล้อม วิธีชีวิตอย่างนี้บังคับให้ฝรั่งต้องหา

ความรู้ และต้องใช้ความคิดมาก เขาจึงพัฒนาวัฒนธรรมด้านการแสวง
ปัญญา แต่พร้อมกันนั้นมันก็ทำให้เขาต้องทางด้านวัฒนธรรมแห่งเมตตา

ทีนี้ของเราที่มีวัฒนธรรมแห่งเมตตาช่วยเหลือเกื้อกูลกันดีนั้น ก็ต้อง
คอยเตือนกันอยู่เสมอว่า พวกเราที่อยู่กันสบายนี้ ระวังนะ เดี่ยวจะ
ประมาท คือเมื่อเราช่วยเหลือกันดี เราก็เลยอยู่กันสบายไม่ค่อยทุกข์ร้อน
ไม่ถูกบีบคั้น เราก็เลยไม่ตื่นรน เมื่อไม่เจอปัญหาบ่อยๆ ไม่ตื่นรน แล้วการ
แสวงหาความรู้ และการคิดหาทางแก้ปัญหาที่ยอมต้องลงไป สังคมของ
เราจึงมีจุดอ่อนที่ว่าด้วยทางวัฒนธรรมแห่งการแสวงปัญญา

นอกจากนั้น ความประมาทของคนที่อยู่สบาย ยังส่งผลร้ายที่สำคัญ
อีกอย่างหนึ่ง กล่าวคือ วัฒนธรรมแห่งเมตตา ที่ช่วยเหลือกันดี พึ่งพากัน
ได้ง่าย ที่เป็นส่วนดีนั้น ถ้าไม่รู้จักใช้ ถ้าไม่พัฒนาคนให้พ้นความประมาท
จะทำให้คนไม่พยายามพึ่งตนเอง ได้แต่รอพึ่งคนอื่น และชอบการที่มีคน
อื่นมาทำให้ ถ้าเป็นด้านการเมือง ก็จะโอนเอนไปในทางที่ชอบผู้เผด็จการ
และกลายเป็นคนอ่อนแอ เป็นภาวะเสียดุลของชีวิตและสังคม ถ้าว่าตาม
หลักก็คือการปฏิบัติพรหมวิหาร ๔ ไม่ครบกระบวนการ (ได้เพียงด้านช่วย
เหลือคน แต่ต้องในด้านรักษารธรรม)

ไทยมัวตามฝรั่ง ระวังจะเสียสอง

เมื่อเรามาอยู่ในโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะในยุคที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์
เรากลายเป็นฝ่ายที่ตามเขาบ้าง รับจากเขาบ้าง แทนที่จะเป็นฝ่ายนำเขา

เมื่อเป็นฝ่ายรับก็ถูกรอบงำหรือรับอิทธิพลจากเขา จนกระทั่ง
กลายเป็นว่าวัฒนธรรมของเรา ซึ่งมีส่วนดีอยู่บ้างก็หายไป อย่างที่รู้
กันชัดๆ ว่าวัฒนธรรมแห่งเมตตาของเรากำลังเสื่อมลง ดูจากคนไทยทุก
วันนี้ไม่ค่อยมีเมตตากัน ความเป็นมิตรและความรู้สึกฉันทันพี่น้องเลือนลาง
ไป ความมีน้ำใจก็ลดน้อยลงไป ยิ่งในเมืองในกรุงยิ่งเป็นมาก ส่วนชาว
บ้านนอกก็เป็นไปตาม

ต่อไปเมืองไทยก็จะเป็นสังคมแบบตัวใครตัวมัน เวลานี้คำว่าลุงป้าน้าอาพี่น้องก็จะไม่ค่อยเรียกกันแล้ว แต่ก่อนนี้ผู้หญิงผู้ชายเขาเรียกกันเป็นที่เป็นที่น้องลุงป้าน้าอา โดยมองกันเป็นญาติ จึงมีทัศนคติต่อกันในทางที่ดี แต่เดี๋ยวนี้เราไม่มองกันแบบนี้ แต่มองกันแบบเป็นคู่แข่งหรือเป็นเพศตรงข้ามอย่างเดียว ในขณะที่ด้านการรักษาสุขภาพกติกาก็ยังไม่พัฒนา มันก็เลยทำให้เกิดปัญหา นี่คือสภาพที่เรากำลังสูญเสียวัฒนธรรมแห่งเมตตาของเราไป

พร้อมกันนั้น วัฒนธรรมแห่งการแสวงปัญญาของเราก็แทบจะไม่พัฒนาขึ้นมา อย่างนี้ต้องเรียกว่าเสียทั้ง ๒ ด้าน ขณะที่ฝรั่งในด้านวัฒนธรรมเมตตาเขาต่อจริง แต่วัฒนธรรมแสวงปัญญาเขายังเป็นผู้นำอยู่ เพราะฉะนั้นเขาก็จะต้องเหนือกว่าเรา

ไทยเราต้องรู้ตัวว่า

๑. ต้องรักษาวัฒนธรรมเมตตาเอาไว้

๒. ต้องพัฒนาวัฒนธรรมแสวงปัญญาขึ้นมา

โดยเฉพาะถ้าเราจะรักษาพระพุทธศาสนาไว้ให้ได้ผลจริง ย่อมไม่มีทางเสียที่จะต้องทำให้ครบทั้งสองอย่างนี้ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา

เป็นเรื่องน่าแปลกใจอย่างยิ่งว่า ทั้งที่รู้กันชัดๆ ทั้งสากลโลกว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาและเน้นปัญญาเป็นหลัก แต่คนไทยกลับขาดการแสวงหาปัญญา ก็ต้องถามว่ามันเป็นไปได้อย่างไร

ที่จริง คนที่ชื่อว่าเป็นพุทธต้องเป็นนักแสวงปัญญา ต้องใฝ่รู้ อยากรู้ที่เรียกว่าใคร่ธรรม คืออยากจะรู้เข้าใจเข้าถึงความจริง อะไรมันจริง อะไรมันถูกต้อง อะไรดีงาม ต้องคิดต้องหากันจนกระทั่งให้ถึงแก่นถึงฐานให้ได้ แล้วก็ต้องให้เกิดสิ่งที่คุณจุฬารัตน์พูดเมื่อกี้ คือสัมมาทิฐิ

การที่จะเกิดสัมมาทิฐิได้ก็ต้องหาความรู้ เมื่อไม่รู้มันจะมีความเข้าใจและความเห็นถูกต้องได้อย่างไร ความเห็นถูกต้องนั้นต้องมาจาก

ความรู้ ต่อจากนั้นก็มาถึงความคิด เมื่อมีความรู้ถูกต้องชัดเจนแล้ว คิดบนฐานของความรู้ที่ชัดเจนถูกต้อง มันก็มีทางที่จะคิดได้ถูกต้อง เมื่อคิดถูกต้องแล้ว ผลของความคิดนั้นซึ่งเป็นผลผลิตแห่งความรู้จริงและความคิดที่ถูกต้องชัดเจนก็เป็นผลผลิตทางปัญญาที่แท้จริง มันก็เป็นสัมมาทิฐิ

เพราะฉะนั้น คนไทยเรา ถ้าไม่พัฒนาวัฒนธรรมแห่งการแสวงปัญญาซึ่งเป็นหลักการของพุทธศาสนาแล้ว เราจะเข้าถึงสัมมาทิฐิไม่ได้

พูดออกนอกเรื่องมาเยอะ คงจะต้องหันกลับไปพูดเรื่องความขัดแย้งให้จบ

จะเอาแต่ประนีประนอม หรือไปให้ถึงความสอดคล้องสามัคคี

ระบบแข่งขันย่อมมาด้วยกันกับความขัดแย้ง
และการแก้ปัญหายอมยุติแค่ประนีประนอม

ปจฺจนา: ในส่วนนี้ จากความที่ท่านเจ้าคุณเมตตาให้แนวคิดโดยยกตัวอย่าง
ปัญหาที่เป็นความขัดแย้งว่า ในทางปฏิบัติก็คือ อย่าให้บุคคลผู้ขัดแย้ง
เป็นตัวขัดแย้งเสียเอง แต่เอาปัญหาเป็นเป้าหมายเพื่อจะช่วยกันทำให้
หมดปัญหา แล้วก็เปลี่ยนความขัดแย้งเป็นความร่วมมือโดยการใช้อุปถัมภ์

ที่นี่ยังมีอยู่ ๒ คำเจ้าคะ ซึ่งมักจะเอาไปใช้กันโดยเข้าใจไม่
ครบถ้วนหรืออะไรไม่ทราบ เช่น พอพูดถึงความร่วมมือ ก็กลายเป็นความ
ร่วมมืออย่างที่เรียกว่า*ประนีประนอม* หรือ compromise ที่ท่านเจ้าคุณ
ได้เคยเมตตาให้แนวคิดไว้ ซึ่งก็จะต้องแตกต่างจากคำว่าหลอมรวมเป็น
เนื้อเดียวหรือ harmonize ซึ่งน่าจะดีกว่า แต่คนไปนึกว่ามันเหมือนกัน ก็
เลยกลายเป็นว่าการแก้ไขความขัดแย้งยังไม่สมบูรณ์ ขอเมตตาท่านช่วย
ชี้แนะทั้ง ๒ คำนี้ด้วยค่ะ

วิสัชนา: ความจริง ปัญหาของมนุษย์ โดยเฉพาะในเรื่องการเมือง ที่
แก้ไขยุติถึงขั้นมีความสงบสุขกันไม่ได้ ก็มักเป็นเพราะมาได้แค่การ
ประนีประนอม

การประนีประนอมนี้เป็นเรื่องพิเศษของอารยธรรมตะวันตก เพราะอารยธรรมตะวันตกนั้น เจริญมาในระบบแข่งขัน เขาถนัดและนิยมติดอยู่ในระบบแข่งขัน เพราะฉะนั้นตะวันตกก็จึงเคยชินหรือสะสมมาในระบบการแก้ปัญหาแบบ compromise คือการประนีประนอม

การประนีประนอม หรือ compromise นี้ หมายความว่า แต่ละฝ่ายยอมลดความต้องการของตนเพื่อให้ต่างฝ่ายต่างก็ได้ แต่พร้อมกันนั้นต่างฝ่ายต่างก็ต้องยอมเสียบ้าง หมายความว่าให้ทั้ง ๒ ฝ่ายนี้อยู่กันได้โดยต่างก็ต้องยอมเสียบางส่วนเพื่อให้ต่างก็ได้บางส่วน แต่ทั้ง ๒ ฝ่ายต่างก็ไม่สามารถได้เต็มที่ อย่างนี้เรียกว่าประนีประนอม เหมือนกับที่ฝรั่งพูดว่าได้ขนมปังครึ่งก้อนดีกว่าไม่ได้เลย^๑ (แต่ก็ฝรั่งอีกนั่นแหละที่บอกว่าการประนีประนอมช่วยให้ได้ร่มที่ดี แต่ได้หลังคาที่เลว^๒)

ที่นี้อีกวิธีการหนึ่งเรียกว่า harmonize (n.=harmony) คือการที่มาประสานกลมกลืนเข้าด้วยกัน หมายความว่าไม่มีหรือไม่เหลือความขัดแย้ง เมื่อมีความขัดแย้งก็จัดจนกระทั่งลงตัว ที่มาลงตัวก็คือมันเข้ากันได้ดี ทุกอย่างประสานกลมกลืน โดยองค์กรร่วมต่างๆ อยู่ในตำแหน่งที่ถูกต้อง และมีความสัมพันธ์ที่ถูกต้องของมัน พร้อมทั้งทำหน้าที่ถูกต้องต่อกัน ส่งต่อประสานกันได้ดี

เหมือนอย่างส่วนประกอบของเครื่องยนต์กลไก เช่นรถยนต์เป็นต้น ถ้าหากมัน compromise กันก็แยแ่น ไปไม่รอด แต่รถยนต์จะต้องเดินไปด้วยระบบที่เป็น harmony คือส่วนประกอบต่างๆ ต้องอยู่ในตำแหน่งที่ถูกต้องของมัน และทำหน้าที่ต่อกันอย่างถูกต้อง โดยส่งต่อกันและประสานกันด้วยดี อย่างนี้ก็เกิดความสอดคล้องกลมกลืน และรถก็จะวิ่ง

^๑ Half a loaf is better than no bread.

^๒ “Compromise makes a good umbrella but a poor roof.” (James Russell Lowell, 1886)

ได้อย่างสมบูรณ์ ยิ่งรอคันไหนทำให้ส่วนประกอบมี harmony สมบูรณ์ขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งมั่นคงแข็งแรงจึงได้คล่องดีเท่านั้น

ปัญหาในโลกปัจจุบันก็อยู่ที่ว่า มนุษย์ไม่สามารถมาถึงจุด harmony แต่มาได้แค่ compromise การแก้ปัญหาจึงขาดตกบกพร่องไม่มั่นคงยั่งยืน และไม่แท้ไม่จริง เพราะ compromise คือต่างฝ่ายต่างยอมลดความต้องการของตัวเองลงเพื่อตัวเองจะได้บ้าง มิฉะนั้นอาจจะต้องรบราฆ่าฟันกันซึ่งอาจจะพินาศทั้ง ๒ ฝ่าย คือไม่ได้ทั้ง ๒ ฝ่าย หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ไปข้างเดียว ซึ่งเป็นวิถีแห่งความขัดแย้ง

เมื่อจะยุติความขัดแย้งและยอมที่จะได้อย่างไม่สมบูรณ์ มันก็ไม่ยุติจริง แต่ทั้งปัญหาหรือเชื้อแห่งปัญหาค้างคาไว้ เหมือนยอมตกลงสงบศึกไว้ก่อน นี่คือ compromise ซึ่งไม่เป็นสามัคคี และไม่อาจจะมีเอกภาพ แต่ถ้าจะยุติเรื่องโดยสมบูรณ์ก็ต้องถึง harmony ซึ่งทำให้เกิดสามัคคีและเป็นเอกภาพ

ในระบบประนีประนอม จริยธรรมเป็นปฏิบัติการด้วยความผืนใจ

นี่ในทางพุทธศาสนาท่านว่าไปตามความจริงของธรรมชาติว่าเป็นธรรมดาที่**องค์ธรรม**จะต้องมีความประสานกลมกลืน โดยมี**องค์ร่วม**ทุกอย่างอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมถูกต้องแล้วทำหน้าที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เมื่อเพียงทั้งหลายทั้งเล็กและใหญ่หมุนไปโดยประสานเข้ากันดีเป็น harmony เครื่องจักรเครื่องยนต์ทั้งหลายจึงสมบูรณ์ นี่เป็นเรื่องธรรมดาของธรรมชาติ

แต่ปัจจุบันนี้ปัญหาอยู่ที่ว่าคนยังรู้ถึงกฎธรรมชาติไม่เพียงพอ และเอากฎธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ได้ไม่เท่าที่ควร พุดสั้นๆ ว่ายังไม่ถึงธรรมคือยังไม่สามารถเข้าถึงความเป็นจริง เราพัฒนา**กฎของมนุษย์**ขึ้นมาโดยที่วางกฎหรือกติกาของมนุษย์นั้นเอาแค่ compromise ไปก่อน คือตกลงว่าจะประนีประนอมกันอย่างไรเพื่อที่จะอยู่กันได้ แต่ในใจก็ยังไม่ยอมกัน

จริง คือที่ยอมหรือตกลงกันไปในั้นตัวเองก็ไม่มีความสุขแท้จริง แต่จะให้สุขสมบูรณ์ก็ทำไม่ได้ ก็เลยต้องอยู่กันไปอย่างนี้

ด้วยเหตุที่ว่ามานั้น เวลาในโลกก็จึงอยู่ในระบบ compromise ไม่ใช่แค่ระหว่างมนุษย์เท่านั้น แต่มนุษย์ยัง compromise คือประนีประนอมกับธรรมชาติด้วย ดังจะเห็นชัดจากปัญหาปัจจุบันในเรื่องสิ่งแวดล้อม ที่มนุษย์ยุคบริโภคนิยมมีความสุขโดยไม่รู้ตัวว่า มนุษย์เราจะมีความสุขสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้เสพบริโภคเต็มที่ และการที่เราจะบริโภคเต็มที่ได้นั้น ธรรมชาติก็ต้องมาเป็นวัตถุดิบเข้าโรงงานอุตสาหกรรมให้มากที่สุด แต่ถ้ามมนุษย์ทำอย่างนั้น ธรรมชาติก็จะย่อยยับ

เมื่อธรรมชาติเสียหายหมดมนุษย์ก็จะเดือดร้อน มนุษย์เราก็จึงต้องรักษาธรรมชาติไว้ แต่เมื่อรักษาธรรมชาติไว้ เราก็ต้องเสพไม่ได้เต็มที่ ก็เลยเกิด *จริยธรรมสิ่งแวดล้อม* ขึ้นมา เรียกว่า environmental ethics ซึ่งเป็นจริยธรรมแห่งการประนีประนอมกับธรรมชาติ

หมายความว่า มนุษย์จะเอาแต่ใจตนเองในการที่จะบริโภคอย่างเต็มที่เพื่อให้ได้ความสุขที่สมบูรณ์นั้น เป็นไปไม่ได้ มนุษย์จะต้องยอมมี restraint บ้าง คือต้องยอมยับยั้ง ต้องยอมบังคับใจตัวเอง ยอมอดยอมลดความต้องการลงไปบ้าง คือยอมที่จะมีความสุขเท่าที่ธรรมชาติจะไม่พินาศ เอาแค่นั้น โดยยอมรับว่ามนุษย์จะมีความสุขเต็มที่ไม่ได้ เพราะถ้ามนุษย์มีความสุขเต็มที่ ธรรมชาติก็ต้องพินาศไป ซึ่งก็จะส่งผลย้อนกลับมาให้ตัวมนุษย์เองก็อยู่ไม่ได้ นี่แหละจึงเป็นระบบ compromise

เวลานี้มนุษย์ยุคปัจจุบันอยู่กันด้วยวิธี compromise เพราะถูกรอบงำด้วยระบบแก่งแย่งแข่งขัน จึงไม่มีวัฒนธรรมแห่งการประสานกลมกลืน แต่จะต้องยอมรับความจริงว่า จริยธรรมแห่งการประนีประนอมนั้นเป็น *จริยธรรมแห่งการเป็นใจ* เพราะคนที่ประนีประนอมก็ต้องยอมเป็นใจที่จะไม่ได้เต็มตามความต้องการ คือ ต้องเป็นใจว่า เอาละ เพื่อให้เราได้บ้าง เราก็ต้องยอมเสียบ้าง หรือยอมได้ไม่เต็มตามความต้องการ

ซึ่งต้องอยู่ในภาวะที่มีความผิใจตลอดเวลา *กลบเกลื่อนความขัดแย้งภายนอก ด้วยการยอมกล้ำกลืนความขัดแย้งไว้ภายในจิตใจของตน* อันเป็นภาวะแห่งการขาด*สันติภาพ*ที่แท้จริง

โลกปัจจุบันเป็นอย่างนี้ อย่างที่เห็นกันอยู่ชัดเจนว่า มนุษย์อยากได้อะไรก็มีเต็มที แต่ถ้าทำอย่างนั้นเขาก็ต้องขัดแย้งกับเพื่อนมนุษย์ ซึ่งเมื่อไม่ยอมก็ต้องตีกัน แล้วสังคมก็จะเดือดร้อน ก็เลยต้องอยู่กันด้วยจริยธรรมแห่งการประนีประนอม นี่คือในด้านสังคมก็ยอมให้คนอื่นอยู่ได้ โดยที่ตนเองต้องยอมไม่ทำตามใจอยากของตนเอง แล้วในด้านธรรมชาติก็ไปประนีประนอมโดยยอมยับยั้งการเสพบริโภค ตามหลักการที่เรียกว่า *อนุรักษ์ธรรมชาติ*

จริยธรรมที่แท้ คือ ปฏิบัติการแห่งการพัฒนาความสุข

ที่นี่ *จริยธรรมแบบประนีประนอม* ซึ่งอยู่กันอย่างกล้ำกลืนผิใจนี้ เป็นจริยธรรมแบบตะวันตก แต่ในจริยธรรมแบบพุทธศาสนาเราไม่ได้มองอย่างนั้น

ขอให้สังเกตว่า คนที่มองความหมายของจริยธรรมด้วยสายตาแบบจริยธรรมตะวันตก จะนึกว่าจริยธรรมแบบไหนๆ ก็เหมือนๆ กัน แต่ที่จริงไม่เหมือนกันเลย

จริยธรรมในพุทธศาสนาเป็นจริยธรรมแห่งความสุข หมายความว่า คนเรานี่เมื่อปฏิบัติตามหลักจริยธรรม พอเริ่มพัฒนาในจริยธรรม ก็จะเริ่มพัฒนาความสุขไปด้วย โดยมีสภาพจิตตัวเย็น คือ *ปีติปราโมทย์*

ยกตัวอย่างง่ายๆ เช่นคนที่ปฏิบัติตามหลักจริยธรรม เมื่อเจริญสมาธิ ก่อนที่จะมี*จิตตสมาธิ* คือเกิดสมาธิของจิตใจ ก็มี*กรรมสมาธิ* ขึ้นมาก่อน คือเมื่อธรรมที่เป็นองค์ประกอบตั้งแนว จิตก็จะตั้งแนวด้วย

กรรมสมาธิ ธรรมอันเป็นองค์ประกอบที่ตั้งแนวนั้น มี ๕ ข้อ คือ

๑. *ปราโมทย์* ความร่าเริงเบิกบานแจ่มใส

๒. *ปีติ* ความอึดใจไปลาบปลื้ม

๓. *ปัสสัทธิ* ความสงบเย็นผ่อนคลายกายใจ ไม่เครียด

๔. *สุข* ความฉ่ำชื่นรื่นใจ

๕. *สมาธิ* ความตั้งแน่วของจิต

พอได้ ๕ อย่างนี้ครบ ก็ถึงตัวสมาธิพอดี เรียกว่า เป็น *จิตตสมาธิ* การฝึกสมาธิก็สำเร็จ เพราะฉะนั้นจิตตสมาธิก็คู่กับธรรมสมาธิ

หลักธรรมสมาธิ ๕ ข้อนี้ พระพุทธเจ้าทรงเน้นเสมอ เพราะฉะนั้นชาวพุทธจะต้องทำจิตใจของตัวเองให้มองค์ประกอบ ๕ ประการนี้อยู่เสมอ เฉพาะอย่างยิ่งข้อที่ ๑. *ปราโมทย์* ความร่าเริงเบิกบานแจ่มใส และ ๒. *ปีติ* ความอึดใจ ปลื้มใจ

อย่างคุณแม่เห็นลูกเรียนหนังสือได้ดีก็ปลื้มใจมีปีติด้วย ลูกเรียนหนังสือเห็นคุณแม่สบายใจมีความสุข ตัวเองก็มีความสุขด้วย อย่างนี้เรียกว่ามีปีติสุข ซึ่งเป็นปีติสุขที่เราสร้างขึ้นได้ในชีวิตที่ติงาม แล้วต่อจากนั้นก็จะมีปัสสัทธิที่ว่าสงบเย็น ผ่อนคลาย ไม่เครียด

สมัยนี้ ดุลี โลกแห่งการประนีประนอมนี้เต็มไปด้วยความเครียด เพราะว่าจิตมันไม่ยอมจริง มันฝืน มันจำใจ มันขัดแย้งในตัวเอง เมื่อมันลงไปไม่ถึง harmony มันฝืนใจตัวเอง ก็จึงต้องคับข้องติดค้าง แล้วก็เครียดอยู่ เพราะฉะนั้นจึงต้องสร้างธรรมสมาธิ ๕ นั้นขึ้นมา ถ้าสร้างได้ ก็จะเกิดจริยธรรมที่แท้จริง

ในจริยธรรมแบบฝืนใจตามระบบประนีประนอมแห่งการแข่งขันแย่งชิงนั้น แม้แต่ความสุขของคนก็ขัดแย้งกัน เช่น ถ้าเราดี เขาก็อวด ถ้าเราสุข เขาก็ทุกข์ เมื่อฝ่ายหนึ่งสุขฝ่ายหนึ่งทุกข์ *สันติภาพที่แท้จริงก็* เป็นไปไม่ได้ หรือไม่อาจยั่งยืนอยู่ได้

แต่ในจริยธรรมที่แท้ คนจะพัฒนาขึ้นไปในด้านความสุข ทำให้ความสุขก็มาประสานกัน กลายเป็นความสุขร่วมกันด้วยกัน

ความสุขแบบประสานที่เป็น harmony ในทางความสุขนี้ ก็พัฒนาไปจากฐานของธรรมชาตินี้เอง โดยเริ่มจากในครอบครัว จากการทำความดีต่อกันระหว่างพ่อแม่กับลูก ที่มีเมตตา คือรักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน เช่น คุณแม่อยากเห็นลูกมีความสุขก็ให้อะไรต่างๆ แก่ลูกโดยไม่เสียดายเลย และเมื่อเห็นลูกมีความสุข แม่ก็มีความสุขด้วย

ที่นี่ ลูกก็เหมือนกัน ถ้ารักแม่ก็อยากทำอะไรให้แม่ พอทำอะไรให้แม่ได้สำเร็จ เห็นแม่มีความสุข ลูกก็ปลื้มใจมีความสุขด้วย

ความจริงของธรรมชาตินั้นก็เป็นอย่างนี้ แล้วเราก็พัฒนาต่อไป โดยขยายความรักออกไปยังพี่น้อง ญาติมิตร เพื่อนร่วมชาติ ร่วมโลกทั้งหมด ให้มีความสุขแบบประสานไปทั่ว

คนเราที่จะพัฒนาในจริยธรรม ก็มีความสุขไปในตัวตั้งแต่ในการทำความดีแต่ละอย่างแต่ละครั้งนั้นแหละ คือเมื่อทำอะไรที่ติงามขึ้นมาได้สำเร็จ หรือทำก้าวหน้าไป ก็เกิดความอึ้งใจ มีปีติ เมื่อเราทำอะไรด้วยใจรัก ก็มีความร่าเริงเบิกบานใจในเวลาที่ทำ จริยธรรมแบบนี้เป็นจริยธรรมแท้ที่ต้องเอามาใช้ เป็นจริยธรรมที่เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ใช่จริยธรรมแบบทบทบัญญัติที่เป็นข้อบังคับฝืนใจ จึงหวังว่าเราจะต้องมาทำ reengineering กันในเรื่องจริยธรรมนี้

ตอนนี้ชักจะลืมนกันไปแล้ว เมื่อ ๖-๗ ปีก่อน พุดกันเหลือเกิน คนไทยลืมน่า ตอนนั้นตื่นกันนักหนา reengineering ต้องรื้อปรับระบบกันใหม่

ตอนนี้ต้องรื้อปรับระบบจริยธรรมกันใหม่ จริยธรรมที่มันพลาดไปกลายเป็น *จริยธรรมแห่งความทุกข์* หรือจริยธรรมแห่งความฝืนใจ ต้องมาปรับกันใหม่เข้าสู่ระบบที่ถูกต้อง คือให้เป็น จริยธรรมแห่งความสุข ซึ่งเป็นจริยธรรมแห่งการพัฒนามนุษย์ อย่างถูกต้องสอดคล้องตามกฎธรรมชาติ

ต้องมองระบบพหุทฤษฎีของฝรั่งอย่างรู้เท่าทัน

อีกประการหนึ่งซึ่งก็เป็นเรื่องใหญ่ที่ว่า สังคมไทยเราเป็นสังคมที่หลงเตลิดไปนานแล้ว จนลืม *ไม่รู้จักตัวเอง* เริ่มจากไม่รู้ตัวเองก่อน แล้วจึงไม่รู้จักตัวเอง คือ ไม่รู้ว่าตัวเองเป็นอย่างไร มองไม่เห็นพื้นเพภูมิหลัง และวัฒนธรรมของตัวเองว่าเป็นอย่างไร แม้แต่มองพระพุทธศาสนาก็มองด้วยความไม่เข้าใจ พร้อมกันนั้นอีกด้านหนึ่งก็*ไม่รู้จักรั้ว* ไม่เข้าใจภูมิหลังของตะวันตก

ในการที่จะมาอยู่ร่วมกันให้เกิดความประสานกลมเกลียวนั้น ก็มีหลักสำคัญอย่างหนึ่งว่าจะต้องไม่ใช่วิธีที่เป็นเล่ห์กล เวลานี้เมื่อเราไปนิยมตามตะวันตก เราก็ไปเข้าทางของการใช้วิธีแบบเล่ห์กลนี้ ดังจะเห็นว่า แม้แต่วิธีการทางด้านจิตวิทยาของตะวันตกก็เป็นแบบเล่ห์กลเสียมาก คือกลายเป็นวิธีการที่ทำเพื่อจะให้ได้อะไรสักอย่างหนึ่ง

ดังที่เคยพูดบ่อยๆ เช่น จิตวิทยาตะวันตกสอนให้ยืม แต่ยืมเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ยืมแบบตะวันตกก็จึงมักจะเป็นยืมล้วงกระเป๋า หรือ “*ยืมธุรกิจ*” คือไม่ได้ยืมด้วยเจตนาติดต่อคนอื่น ไม่ได้มีมิตรจิตมิตรภาพแท้จริง แต่ยืมเพื่อให้เขาชอบ แล้วเขาจะได้เข้ามาเป็นลูกค้า เสร็จแล้ว เขาจะได้ซื้อสินค้า เราก็จะได้เงิน แต่ใจจริงยืมหรือเปล่านั้นไม่รู้

ส่วนในจริยธรรมที่แท้ การยืมเกิดจากใจมีเมตตา คือยืมด้วยใจจริง ยืมด้วยปรารถนาติดต่อเขา อยากให้เขามีความสุข ไม่ใช่ยืมจะเอาความหมายของจิตวิทยาในแบบของตะวันตกนั้นคูลี เราเอามาใช้จนกระทั่งพูดขึ้นมาก็ฟ้องตัวเอง เช่น พอพูดว่าคนนี้มีจิตวิทยา ก็หมายความว่า เขาอาจจะไม่ซื่อไม่ตรงแล้ว คือทำโดยเป็นวิธีการหรือเป็นอุบายอะไรสักอย่าง รวมแล้วก็เป็นเรื่องของแนวคิดที่เน้นผลประโยชน์ของตัวเอง หรือมุ่งความสำเร็จที่เชิดชูคุณค่าเกียรติยศของตน

แนวคิดตะวันตกนั้น เป็นวิความคิดที่เน้นเรื่องผลประโยชน์ของตัวเอง เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมของเขาจึงเป็นระบบแห่งการพิทักษ์ผลประโยชน์ส่วนตัว และพิทักษ์สิทธิของตัวเอง จะเห็นว่าสังคมตะวันตกเน้นเรื่องสิทธิมาก ซึ่งเราจะต้องรู้เท่าทันภูมิหลังหรือวัฒนธรรมของเขา เพราะจะได้ระวังไว้ไม่ให้เรื่องการรักษาสิทธิมนุษยชนอะไรต่ออะไรกลายเป็นไปสุดโต่ง

ที่จริง เรื่อง “สิทธิ” เรื่องการพิทักษ์ผลประโยชน์ส่วนตัวนี้ เป็นของจำเป็น แต่ต้องรู้ด้วยว่า *มนุษย์เราไม่ได้อยู่แค่รักษาสิทธิ*

มนุษย์เราเป็นสัตว์ประเสริฐ เหนือความเป็นผู้รักษาสิทธิและปกป้องตัวเอง ก็คือ มนุษย์สามารถพัฒนาตัวขึ้นไปอีก ให้เป็นผู้ที่เอื้อเพื่อเพื่อแม่แก่ผู้อื่นด้วย เมื่อไรพ่อแม่เอาแต่รักษาสิทธิกับลูก เมื่อนั้นลูกก็แยกลองสิ คุณแม่อยู่กับลูก ถ้าต่างฝ่ายก็ตั้งหน้าพิทักษ์ปกป้องเรียกร้องสิทธิของตัวเอง ครอบครัวก็ยุ่งแย่งๆ

แต่ความประเสริฐของมนุษย์อยู่ที่ว่า คุณแม่ไม่ได้คำนึงถึงแต่จะป้องกันพิทักษ์รักษาสิทธิของตัวเอง แต่คุณแม่มองไปที่ว่า อะไรจะทำให้ลูกมีความสุขได้ ก็ทำไปเลย บางทีหรือบ่อยๆ ตัวเองต้องยากลำบาก (ต้องสละสิทธิ) ก็ยินดีทำเพื่อลูก ไข่หรือเปล่า เพราะอย่างนี้ลูกจึงมีความสุข และมีความซาบซึ้ง แล้วความมีน้ำใจต่อกันก็เกิดขึ้น

ทีนี้ ถ้าเรามุ่งหน้าไปในระบบพิทักษ์สิทธิจนสุดโต่ง ก็จะลำบากแล้วในที่สุด แม้แต่พ่อแม่กับลูกก็ต้องมาเข้าสู่ระบบประนีประนอม และจริยธรรมแห่งความผืนใจ และความขัดแย้งก็จะเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้น จะต้องรู้ทันฝรั่ง

เรื่องการพิทักษ์สิทธินี้ ขอสรุปเป็นการตัดตอน โดยอ้างคำที่เคยพูดไว้ในเรื่อง*สิทธิมนุษยชน*ว่า

ในด้านหนึ่ง เราอาจจะพูดว่า สังคมอะไรกัน แม้แต่สิทธิพื้นฐานของคนก็ยังไม่ดูแลรักษา แสดงว่าเป็นสังคมที่อ่อนด้อยอย่างยิ่ง ขาดวัฒนธรรม ไม่มีอารยธรรมเสียเลย

แต่อีกด้านหนึ่ง เราก็อาจจะพูดย้อนเติมให้สมบูรณ์ว่า สังคมอะไรกันนี้ อยู่กันได้แค่จะคอยพิทักษ์รักษาและเรียกร้องสิทธิเท่านั้นเองหรือจะเป็นสังคมที่ต้งามพัฒนาอารยธรรมแท้จริงที่มนุษย์อยู่อย่างเกื้อกูลกันไม่ได้หรือ

ถ้าจะรู้จักฝรั่งเศสจริงๆ ต้องมองให้ถึงรากฐานในภูมิหลังของเขา

ฝรั่งเศสอะไรดี คือฝรั่งเศสเขามีประสบการณ์ที่สะสมมา ในแง่ที่ว่ามีภูมิหลังของสังคมที่แต่ละคนตัวใครตัวมัน ต้องดิ้นรนต่อสู้มาก เขาจึงต้องพัฒนาระบบพิทักษ์สิทธิ คือกันไม่ให้คนอื่นฝ่ายอื่นมาละเมิดต่อตนเอง อันนี้ก็เป็นวิวัฒนาการตามธรรมดา ซึ่งทำให้เขาเป็นสังคมแห่งกฎกติกา จนกระทั่งมีหลัก rule of law เป็นอุดมคติของสังคม เราก็พูดตามเขามาก ไซ้ใหม่ ว่าจะเป็นสังคมแห่งนิติธรรม อะไรทำนองนี้ ซึ่งมันก็ดี

ที่นี้สังคมไทยเราไม่มีพื้นเพภูมิหลังแบบนั้น ถ้าไม่รู้จักจัดปรับให้พอดี ได้แต่ตั้งตามเขา จะเอากติกาบังคับก็ได้ผลลัพท์ ภาพออกมาก็เป็นสังคมที่แย่มากที่สุดในเรื่องกติกา รักษากฎไม่ได้ นี่ก็เพราะไม่รู้ตัวและไม่รู้ภูมิหลังของตัวเอง จึงพัฒนาไม่เป็น ได้แต่ฉวยโน่นจับนี่ สับสนวนวาย

จะตามอย่างอเมริกัน แม้แต่คติ frontier ของเขาก็ไม่รู้จัก จะไปหยิบหลัก rule of law ของเขา มา โดยคิดว่าจะได้เป็นอย่างไร แต่พื้นเพภูมิหลังของตัวเอง มันก็ไม่ได้เข้าทางอย่างนั้น ก็เลยไม่ได้เรื่องสักอย่าง เราต้องรู้จักเอาของดีนั้นๆ ขึ้นมาจัดให้เหมาะกับสังคมของตัวเอง ด้วยความรู้เข้าใจทั้งสองด้าน อย่าไปเอาอย่างฝรั่งมาทั้งดุ้น เป็นไปไม่ได้ ต้องรู้เท่าทันฝรั่งว่าเขาเจริญมาอย่างไร

ฝรั่งเศสนั้นดูแค่อเมริกาก็ได้ เขาดิ้นรนต่อสู้มาอย่างไร บรรพบุรุษอเมริกันหนีภัยจากยุโรปมาถิ่นหลายระลอก ขึ้นฝั่งที่พลีมัธ (Plymouth) แล้วใกล้ๆ นั้น ก็บอสตัน ตลอดจนไปนิวยอร์ก บัลติมอร์ จนถึงฟลอริดา ขึ้นจากทะเลแล้วก็บุกไปข้างหน้า ฝ่าฟันขยายฟรอนเทียร์ (frontier)

เรื่อยมา ได้เฉลี่ยปีละ ๑๐ ไมล์ นับจากชั้นฝั่งที่แอตแลนติกมา ๓๐๐ ปี จึงจบถึงฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก ที่แคลิฟอร์เนีย

คนอเมริกันบุกไปๆ นานนักหนา กว่าจะจบพรมแดนเขาก็ได้นิสัยใจคอที่ปลูกฝังไว้มากมาย เช่นสภาพจิตอเมริกันคือ เป็นนักบุกฝ่า มุ่งไปข้างหน้า เป็นนักผจญภัย แต่พร้อมกันนั้น ถ้ามองในแง่ไม่ดีก็เป็นนักรุกรานด้วย อย่างน้อยในระหว่างนี้ก็ไปเอาที่ดินของอินเดียนแดง ครอบครองกัน จนพวกอินเดียนแดงแทบจะสูญพันธุ์

อันนี้เป็นเรื่องที่เราต้องเข้าใจเท่าทันฝรั่งว่าเขาตื่นรนต่อลัทธิตั้งแต่ยุโรปแล้ว การที่เขามาอเมริกานั้นก็เพราะหนีภัยเป็นเหตุหลัก หนีภัยการบีบบังคับข่มเหงมาหาอิสราเอล ถ้ามีฉะนั้น เขาก็ไม่ตื่นตื่นผจญภัยฝ่าความทุกข์ยากในมหาสมุทรแอตแลนติกมาหรอก ที่หนีภัยนั้น เพราะรู้ว่าตัวว่าอยู่บ้านตายหรือแยแ่ ลู่เสี่ยงข้ามทะเลไปยังมีทางรอดบ้าง และมีความหวังที่ดีกว่า

ฝรั่งพวกนี้ถูกกำจัดถูกบีบบังคับในยุโรปมาเป็นร้อยเป็นพันปีแล้ว ก่อนหนีมาอเมริกา ที่นี้มาถึงอเมริกาแล้ว ยังต้องบุกต่อหาที่อยู่ทีกินอีกสามร้อยปี ประสบการณ์ในการตื่นรนต่อลู่เหล่านี้แหละ ทำให้เขาพัฒนาลักษณะจิตใจแบบพิทักษ์ปกป้องเรียกร้องสิทธิของตน พร้อมกับพัฒนากฎกติกาขึ้นมามากมาย จนเป็นสังคมที่อยู่ด้วยคติ rule of law ที่ว่าเมื่อ

ที่จริง ถ้าจะแปลให้ถูกตามภาษาที่มีในภูมิหลังของเรา คติ rule of law ก็คือ*ธรรมาธิปไตย*ด้านหนึ่งนั่นเอง ไม่ต้องไปแปลว่า*นิติธรรม*อะไร ให้เป็นของแปลกประหลาดจากที่ไหน

ถ้าว่ากันไป ที่แปลว่า นิติธรรม ก็ไม่ถูกหรือไม่พอดีด้วยซ้ำ เพราะนิติธรรม ก็แค่ law เท่านั้น ส่วน rule ซึ่งขาดหายไปในการแปลนั้น คืออำนาจตัดสิน หรืออำนาจบังคับ ตัวกำกับบงการ ได้แก่*อธิปไตย* เหมือนอย่างในคำว่า democracy ที่เราแปลว่า “ประชาธิปไตย” นั้น ตัว “-cracy” ซึ่งมาจากคำกรีก (kratos) ที่เราแปลว่า “อธิปไตย” ถ้าแปลเป็นภาษา

อังกฤษก็คือ rule หรือ government หรือ authority ที่ตรงกับคำว่า “อริปไตย” นั้นแหละ

คำว่า “ธรรมาธิปไตย” แปลว่า ถือธรรมเป็นใหญ่ ประกอบด้วย ธรรม = หลักการ กฎเกณฑ์ กติกา กฎหมาย (เช่น ธรรมศาสตร์ แปลว่า วิชากฎหมาย) + อธิปไตย = ภาวะที่เป็นใหญ่ เป็นตัวบงการตัดสินใจ จะเห็นได้ง่ายๆ ว่า rule of law นั้น ต้องแปลว่าธรรมาธิปไตยจึงจะตรง และได้ความหมายเต็ม

Rule of law ต้องเป็นฐานรองรับ เป็นตัวกำกับ และเป็นแกนนำ ของ democracy ก็คือ ธรรมาธิปไตยต้องเป็นฐานรองรับ เป็นตัวกำกับ และเป็นแกนนำของประชาธิปไตย แต่ธรรมคือหลักการตลอดจน กฎหมายนั้น จะต้องเป็นธรรมจริงๆ

เมื่อก็ได้พูดถึงวัฒนธรรม ๒ แบบไว้แล้วคู่หนึ่ง คือ วัฒนธรรมแห่งเมตตา กับวัฒนธรรมแสวงปัญญา และได้บอกว่าไทยเด่นด้านวัฒนธรรมแห่งเมตตา ด้อยด้านวัฒนธรรมแสวงปัญญา อเมริกั้นด้อยด้านวัฒนธรรมแห่งเมตตา แต่เด่นด้านวัฒนธรรมแสวงปัญญา แต่สังคมไทยเวลานี้ กำลังสูญเสียวัฒนธรรมแห่งเมตตาของตนไป พร้อมกับที่วัฒนธรรมแสวงปัญญาอย่างเขาก็ไม่พัฒนาขึ้นมา จึงจะกลายเป็นสังคมที่คืบหน้า จากความสูญเสีย มาสู่ความสูญเสียหรือสูญสิ้น เพราะเสียทั้งสองด้าน ของดีที่ตัวมีก็รักษาไว้ไม่ได้ ของดีที่ตัวยังไม่มีก็ไม่พัฒนาขึ้นมา

ถึงตอนนี้ก็มีวัฒนธรรมอีกคู่หนึ่ง คือ วัฒนธรรมเมตตานั่น ในแง่ของ *ความโอบอ้อมอารี* และ *โอบอ้อมผ่อนปรน* รวมไปถึงความอะลุ่มอล่วย และการที่มักพูดว่า “ไม่เป็นไร” กับ *วัฒนธรรมแห่งกฎกติกา* ไทยเด่นด้านวัฒนธรรมแห่งความโอบอ้อมอารี ด้อยด้านวัฒนธรรมแห่งการรักษา กฎ กติกา อเมริกั้นด้อยด้านวัฒนธรรมแห่งเมตตา แต่เด่นด้านวัฒนธรรมแห่งกฎกติกา

แม้ในแง่นี้ สังคมไทยก็กำลังจะเสียทั้งสองด้าน คือวัฒนธรรมแห่งความโอบอ้อมอารีก็จะสูญสิ้น ขณะที่ด้านวัฒนธรรมแห่งความเคร่งครัดอยู่ด้วยกฎกติกา ก็ยังพัฒนาขึ้นมาไม่ได้ ก่อนนี้ก็เสียศูนย์ขาดความสมดุลอยู่แล้ว ตอนนี้จะสูญเสียไปทั้งหมด

นอกจากนั้น วัฒนธรรมเมตตานี้ ในขณะที่เลื่อนลางคับแคบลง และไม่มีวัฒนธรรมแห่งการรักษากฎกติกามาดูแล ก็กลายเป็นเรื่องของเส้นสายหมู่พวกและระบบอุปถัมภ์ ซึ่งยิ่งกีดกันให้พัฒนาวัฒนธรรมแห่งกฎกติกาขึ้นมาได้ยาก

เมื่อไม่ยึดถือกฎกติกา ก็ไม่เป็นธรรมาธิปไตย ไม่ใช่ rule of law ก็ทำให้ยิ่งแก้ไขความขัดแย้งได้ยาก เพราะไม่มีมาตรฐานที่จะยอมรับร่วมกัน ยิ่งใช้วิธีเส้นสาย ยึดหมู่พวกกัน ก็ยิ่งขยายปมขัดแย้งให้ซับซ้อนหนักขึ้น

ไทยว่า อยู่ที่นี่ดี “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว”

อเมริกันว่า อยู่ไม่ได้ “ต้องไปข้างหน้า บุคฝ่าขยายพรมแดน”

ขอให้ดูด้วยว่า สังคมของเราเป็นสังคม “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” อันนี้สำคัญมาก คนไทยไม่ค่อยคิดกัน สังคมอเมริกันเขาเป็นสังคมตามคติ frontier คือ สังคมบุคฝ่าขยายพรมแดน หมายความว่า มุ่งไปข้างหน้า-ฝ่าฟันไป-ขยายพรมแดน

ฝรั่งมาขึ้นฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกบีบ มองไปข้างหน้า คือ frontier เป็นเขตหรือพรมแดนที่ตัวยังไม่ได้ข้ามไป ล้วนแต่ดินแดนที่ตนยังไม่ได้ครอบครองทั้งนั้นเลย เขาถูกจำกัดอยู่ที่ฟรอนเทียร์แล้วจะทำอะไร ความหวังก็อยู่ที่จะต้องบุคไปข้างหน้า ถ้าฝ่าฟันขยาย frontier นี้ไปได้ ก็จะมีอะไรรักษาไว้ได้ที่อยู่อะไรต่างๆ นี่คือความหวังในความอุดมสมบูรณ์ ก็ต้องบุคไปข้างหน้า ขยายฟรอนเทียร์ไป เพราะฉะนั้นนิสัยฝรั่งอเมริกันนี้เขาเรียกว่า นิสัยฟรอนเทียร์ หรือสภาพจิตฟรอนเทียร์ (frontier traits ใน American character)

นิลัย frontier ก็คือ นิลัยบุกฝ่าไปข้างหน้า อยู่กับความหวังแห่งอนาคตที่ไม่เลื่อนลอย แต่ต้องเพียรต่อสู้ สมัยหนึ่งเขามีคำว่า Go west, young man เจ้าหนุ่ม จงมุ่งหน้าไปตะวันตก คือต้องผจญภัยบุกฝ่าไปตะวันตก จนสุดแผ่นดินถึงฝั่งมหาสมุทรที่แคลิฟอร์เนีย นี่คือภูมิหลังของสังคมตะวันตก ที่เป็นสังคมแห่งการบุกฝ่าและดิ้นรนต่อสู้ พร้อมกับการพัฒนาการศึกษาขึ้นมาเพื่อไม่ให้ล้าเส้นกัน

ส่วนสังคมไทยของเรานี้เป็นสังคมที่เน้นการอยู่กับที่ ตามคติ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ซึ่งเท่ากับบอกว่า ที่นี้ดีแล้ว อย่าไปไหนเลย

ยิ่งกว่านั้น จากการที่มีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ คนไทยก็เกื้อกูลเผื่อแผ่กันได้ง่าย เหมือนอย่างเมื่อ ๕๐-๖๐ ปีก่อนนี้ คนแปลกหน้าอาศัยตุ๊กะมาถึงบ้าน คนไทยนอกจากเอาอาหารมาต้อนรับให้กินข้าวกินปลาแล้ว บริเวณบ้านมีต้นกล้วยต้นมะม่วง ไม้ผลต่างๆ ก็ให้เขาเก็บเอาไปตามสบาย

เพราะฉะนั้นของเราจึงตรงกันข้ามกับสังคมฝรั่ง แทนที่จะเน้นกฎกติกา ก็มุ่งที่ความมีมิตรจิตมิตรใจ ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

จำไว้เลยว่าสังคมอเมริกันคือสังคม frontier

คำว่า frontier เป็นศัพท์สำคัญของอเมริกัน ไม่ว่าจะทำอะไรที่สำคัญเขาชอบพูดว่า frontier แต่ก่อนตอนแรกๆ ก็มี land frontiers, ocean frontiers แม้แต่ไปถึงขั้วโลกได้ อเมริกันก็ดีใจภูมิใจว่าพวกตัวพิชิตฟรอนเทียร์ได้อีก

ต่อมา ก็ space frontier บุกฝ่าไปในพรหมแดนอวกาศ ที่โครงการของเคนเนดีส่งยานอวกาศไปโลกพระจันทร์ เขาก็เรียกว่าบุกเบิกฟรอนเทียร์ทั้งนั้น แม้แต่ความก้าวหน้าทางวิทยาการ เขาก็เรียกว่า frontiers of knowledge หรือ frontiers of science แล้วก็มา information frontier หรือ electronic frontier คือเรื่องของพวกเขาคอมพิวเตอร์ เรื่องของอินเทอร์เน็ต

เวลานี้เรากำลังอยู่ในระยะที่ฝรั่งบุกฝ่า cyberspace frontier ฝรั่งบุกฝ่าไป แต่ไทยที่เกี่ยวสลุกลงเลย ไทยไม่บุกฝ่า ไทยรอรับผลการบุกฝ่า อย่างเดียว เอาแต่เที่ยวสลุกลงไปในแดนที่เขาบุกฝ่าไว้นั้น แล้วจะมีอะไร ก้าวหน้าไปได้อย่างไร นี่แหละนิสัยจิตใจพื้นฐานมันคนละแบบ แล้วเราก็ไม่ดูตัวเอง

จะไปเอาอย่างฝรั่งก็เอาไม่ได้จริง เอาแค่ผิวแค่เปลือก ฉาบฉวยไป ทั้งที่แม้แต่เปลือกของเขานั้น ตัวเองก็ไม่รู้ไม่เข้าใจจริง และเห็นไม่ทั่วถึง เพราะฉะนั้นมันก็ไม่ได้เรื่อง ต้องรู้จักตัวเองให้ดี แล้วก็รู้จักเขาให้ชัด ต้องศึกษาฝรั่งให้ถึงแก่นถึงฐาน ภูมิหลังเขามาอย่างไรในยุโรป เมื่อมาอเมริกา แล้วเขาทำอะไร พัฒนาก้าวหน้ากันมาอย่างไร อย่างนี้จึงจะทันเขาได้

เรื่อง frontier นี้ ประธานาธิบดีเคนเนดีที่มีชื่อเสียงมาก เมื่อครั้งหาเสียงจะเป็นประธานาธิบดี ก็ยกขึ้นมาใช้ ที่จริงตอนนั้นอเมริกันบุกฝ่า frontier ถึงแคลิฟอร์เนียจบไปนานแล้ว คือ land frontiers จบหรือปิดรายการไปตั้งแต่ปี ๑๘๔๐ แต่เคนเนดีก็ปลุกใจคนอเมริกันให้บุกฝ่า frontier ใหม่ โดยสร้างนโยบาย New Frontier ให้แก่คนอเมริกันว่าจะต้องบุกฝ่าขยายพรมแดนใหม่

เวลานี้คนอเมริกันก็บุกฝ่าอย่างที่บอกเมื่อที่ว่ามาถึง cyberspace frontier แล้ว แต่ไทยเราก็ไม่ได้คิดอะไร เราก็ในน้ำมีปลาในนามีข้าว (ที่จริงเวลานี้ ในน้ำจะหมดปลา ในนามีจะหมดข้าว)

ต้องถามตัวเองว่า เราจะทำอย่างไรให้เหมาะกับคติ ในน้ำมีปลาในนามีข้าว เราก็ต้องพัฒนาระบบวิธีการอะไรๆ ของตัวเองให้มันเหมาะกับพื้นเพของตน ระบบ frontier ของเขามันอาจจะเข้ากับเราไม่ได้ นี่ก็เป็นเรื่องใหญ่

คนไทยเราไม่ค่อยศึกษา ไม่ค่อยค้นคว้า ต้องพูดตรงๆ ว่า ไม่รู้จักฝรั่งจริง จึงไม่รู้ว่าเราจะเอาฐานอะไรมาใช้เพื่อรับมือกับความเจริญใหม่ๆ และจัดการเอามันมาใช้ประโยชน์ได้

คนที่เก่งจริง เขาต้องมีความสามารถของตัวเองในการที่จะรับเอาสิ่งใหม่เข้ามาจัดการได้ ไม่ใช่ไปรับเพียงแค่อาตามเขา เลียนแบบเขา แต่ต้องเอามาจัดการ การเอามาจัดการไม่ใช่การตามเขา ถ้ามว่าเวลานี้เรามีความสามารถใหม่ที่จะเอาของเขาจัดการ? เอาละนี่เป็นการพูดนอกเรื่องไป

มีจุดหมายใหญ่ที่ทุกคนได้ร่วมกัน

จึงจะข้ามพ้นจุดหมายย่อยของแต่ละฝ่ายที่ขัดกัน

พูดไปพูดมาก็ชักจะออกนอกประเด็นไปอีก หันมาต่อเรื่องการแก้ปัญหาความขัดแย้งให้จบ

ในสถานการณ์ที่ขัดแย้งกันนั้น แต่ละฝ่ายต่างก็มีจุดหมายอยู่ที่จะเอาประโยชน์ของตน เมื่อจะไม่รบหรือไม่ล้างกัน ก็ต้องยุติด้วยการประนีประนอม

ถ้าพูดในแง่ดี ความขัดแย้งก็มีผลข้างเคียงที่เป็นบวกในขอบเขตหนึ่ง เพราะทำให้คนต้องระมัดระวังไม่ประมาท และเร่งรัดตัวเอง และเกิดภาวะตึงเครียดที่ขั้วดันให้คนตื่นนอนชววยสุดกำลัง ดังจะเห็นได้ชัดในระบบแข่งขัน อันทำให้มีการก้าวหน้าตลอดเวลา เพื่อขึ้นไปให้เหนืออีกฝ่ายหนึ่ง

แต่พร้อมกันนั้น ความขัดแย้งในเชิงแข่งขัน ก็มีความโน้มเอียงที่จะทำให้เกิดการขัดขากัน หรือเอาไรต์เอาเปรียบกันด้วยประการต่างๆ จึงทำให้คนเรียกร้องการมีกฎกติกา ดังจะเห็นได้ว่าสังคมในระบบแข่งขันได้พัฒนากฎกติกาขึ้นมามากจนเป็นสังคมแห่ง rule of law

บางครั้ง การประนีประนอมก็อาจจะ เป็นเพียงกลวิธีของฝ่ายหนึ่งที่จะเอาอีกฝ่ายหนึ่งเป็นเครื่องมือ หรือเป็นทางผ่านไปสู่ชัยชนะของตน อย่างคำที่ได้ยินพูดกันมากเมื่อ ๒๐-๓๐ ปีมาแล้วว่า “แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของการประนีประนอมแบบนี้ ซึ่งเมื่อ

สำเร็จการตามเป้าหมายนั้นแล้ว สองฝ่ายนี้ก็อาจจะต้องมาชิงชัยหรือ
กำจัดกันเองอีกทีหนึ่ง (ถ้าจะประสานกลมกลืน หากทำจุดต่างให้เป็นส่วน
เติมเต็มไม่ได้ ก็ต้องให้สามารถยอมรับความแตกต่างของกันและกัน)

อย่างทีกล่าวแล้วว่า การประนีประนอม (compromise) ไม่เป็น
การแก้ปัญหาที่แท้จริง ไม่อาจทำให้เกิดสันติภาพที่ยั่งยืน มนุษย์ที่พัฒนา
จึงจะต้องไปให้ถึงความประสานกลมกลืน หรือความสอดคล้องสามัคคี
(harmony)

แต่ละฝ่ายที่ขัดแย้งกันนั้น ต่างก็มุ่งจุดหมายที่จะเอาผลประโยชน์
ของตน เมื่อต่างฝ่ายมีจุดหมายของตนคนละทาง ก็ยอมไม่ได้แค่การ
ประนีประนอม วิธีแก้ปัญหาให้เกิดความประสานสอดคล้อง ก็คือต้องให้
ทั้งสองฝ่ายหรือทุกฝ่ายมองเห็น **จุดหมายใหญ่** เห็นือขึ้นไป ซึ่งเป็น
ประโยชน์ร่วมกัน

ตอนนี้จุดขัดแย้งย้ายไปจากความขัดแย้งระหว่างคนสองฝ่าย หรือ
หลายฝ่าย กลายเป็นความขัดแย้งระหว่างประโยชน์ย่อยกับประโยชน์
ใหญ่ของแต่ละฝ่ายนั่นเอง

ถ้าทุกฝ่ายมองเห็นและยอมรับจุดหมายกว้างใหญ่ ที่เป็นประโยชน์
ร่วมกันนั้น ก็จะต้องยอมจัดสรรหรือแม้แต่ยอมสละประโยชน์ที่เล็กน้อย
กว่า การปฏิบัติอย่างนี้ไม่ใช่เป็นการประนีประนอม แต่เป็นการประสาน
ร่วมและกลมกลืนกัน และถ้าจะให้เป็นไปได้ด้วยดีก็อาจจะมีการเกื้อกูลกัน
ด้วยการทดแทนหรือชดเชยผลประโยชน์ที่ยอมสละไปของฝ่ายนั้นๆ ตาม
สมควร

แน่นอนว่า ในหลายกรณี การจะเข้าถึงความประสานสอดคล้อง
นั้นเป็นไปได้ยาก จึงจะต้องมีการยุติความขัดแย้งด้วยการประนีประนอม
บ้าง แต่จะต้องไม่หยุดแค่นั้น ต้องให้การประนีประนอมที่เป็นเหมือนการ
พักรบนั้น เป็นขั้นตอนในระหว่างการก้าวไปสู่ความประสานร่วมอย่าง
เรียบร้อยต่อไป

มีวิธีปฏิบัติอีกอย่างหนึ่งที่ควรนำมาใช้เป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่จะแก้ไขความขัดแย้ง คือ ใช้วัฒนธรรมแห่งเมตตาอันแหล่ สร้างบรรยากาศแห่งความสมานฉันท์ขึ้นมา โดยให้คนทุกฝ่ายเข้าถึงกันในชีวิตประจำวัน ในวิถีชีวิตที่เป็นอยู่จริง เรียกว่าเป็นการเอาตัวเข้าสมาน ให้คนมีโอกาสมาสังสรรค์กัน เกิดความเป็นกันเอง ซึ่งช่วยให้เข้าใจและเห็นใจกัน คือไม่ใช่ไปพูดกันแล้วถกเถียงกันในที่ประชุมเท่านั้น แต่ได้พบปะพูดคุยกันในบรรยากาศแห่งการดำเนินชีวิตตามธรรมชาติด้วย อันนี้จะเป็นตัวหนุนอย่างสำคัญในการสลายความขัดแย้ง

ในการเข้าถึงกันนั้น ถ้าให้ดี ก็ให้มีโอกาสปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ให้ครบ คือ มีการให้แก่กันเพื่อแบ่งปัน พูดกันด้วยปิยวาจา ทำประโยชน์แก่กัน และมีความเสมอสมานเป็นกันเอง

เท่าที่พูดมา น่าจะสรุปจุดสำคัญในการแก้ไขความขัดแย้งได้ว่า

๑. ไม่ติดอยู่กับความขัดแย้ง หรือตกเป็นทาสของความขัดแย้ง แต่เอาประโยชน์จากความขัดแย้งให้ได้ โดยเฉพาะประโยชน์ทางปัญญา
๒. แกนของปฏิบัติการในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง คือ การมีเจตนาดี ปรารถนาดีต่อกัน ด้วยเมตตาธรรม มุ่งสู่จุดหมายที่เป็นการสร้างสรรค์ และมีปัญญาที่จะดำเนินการให้เป็นไปตามเจตนาที่ดีนั้น
๓. ปฏิบัติการในการขัดแย้งและหาทางยุติความขัดแย้ง ต้องดำเนินไปอย่างเป็นมิตร สุภาพ จริงใจ และเปิดใจต่อกัน มองทุกคนเป็นเพื่อนมนุษย์ ไม่มองแบบแบ่งแยก มุ่งสู่การอยู่ร่วมกัน
๔. สร้างบรรยากาศแห่งความสมานฉันท์ ด้วยการให้คนทุกฝ่ายเข้าถึงกัน สังสรรค์กันในชีวิตประจำวัน หรือในวิถีชีวิตที่เป็นจริง ตามหลักการเอาตัวเข้าสมาน

๕. จุดที่เป็นการแก้ปัญหาให้เข้าสู่ความประสานสามัคคี คือให้มองเห็นตระหนักในจุดหมายที่กว้างใหญ่เหนือขึ้นไป ซึ่งเป็นประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่าย

ส่วนการแก้ปัญหาที่ซ่อนลึกลงไป เช่น การขาดความเคารพกฎ กติกา-ถือธรรมเป็นใหญ่-ยึดหลักการเป็นมาตรฐานนั้น เป็นคุณสมบัติ ของคน ซึ่งจะต้องสร้างขึ้นมาด้วยการพัฒนาคนระยะยาว คือด้วยการ ศึกษาอย่างลึก

ปฏิบัติการแก้ปัญหา ในระบบองค์กรรวม

ปฏิบัติการของมนุษย์จะได้ผลจริง ต้องตั้งอยู่บนฐานของความจริง และเต็มตามระบบของกระบวนการในธรรมชาติ

ปจฺฉา: ขออนุญาตเป็นคำถามสุดท้าย คือในเรื่องการสร้างสังคมแห่งความสมานฉันท์...เครื่องมือหรือว่าหลักธรรมสำคัญ ถึงแม้ว่าจะเป็นหลักเพื่อแก้ทุกข์แต่ก็นำไปสู่สุข เช่นอริยสัจ ๔ น่าจะนำมาใช้ จะมีหลักคิดเริ่มต้นอย่างไร เจ้าคะ

วิสัชนา: อริยสัจ ๔ นั้นเป็นหลักใหญ่ซึ่งครอบคลุมทั้งหมด มีลักษณะที่เรียกว่าเป็นระบบ เป็นทั้งระบบที่ทำให้เรามองเห็นว่ามืองค์ประกอบอะไรบ้าง และองค์ประกอบเหล่านั้นจะต้องมาประสานสัมพันธ์ทำหน้าที่ต่อเนื่องกันอย่างไร แล้วก็เป็นทั้งกระบวนการในการปฏิบัติว่าจะดำเนินไปเป็นขั้นเป็นตอนอย่างไร

ในเมื่อมันเป็นตัวระบบใหญ่ เราก็ต้องรู้จักก่อน แต่แค่นั้นไม่พอเราจะต้องไปขยายในแง่ของปฏิบัติการ หรือขั้นวิธีการให้ละเอียดออกไป
ที่นี้หลักอริยสัจ หรือระบบอริยสัจนี้ เป็นระบบที่เริ่มจากปัญหา ซึ่งภาษาพระเรียกว่าทุกข์ คือสภาวะบีบคั้น สิ่งที่ติดขัด บีบคั้น คับข้อง พุดตามภาษาไทยก็คือปัญหานั้นเอง

พอเจอปัญหาหรือทุกข์ เราก็หาทางแก้ไข และในการแก้ไขนั้นหลักอริยสัจก็บอกว่าต้องสืบสาวเหตุปัจจัยของมันว่า ทุกข์หรือปัญหาเกิดจากอะไร ข้อนี้เรียกว่า*สมุทัย*

เมื่อสืบสาวหาเหตุปัจจัยได้ เราก็จะมองเห็นไปพร้อมกันในตัวว่า ทางแก้เป็นอย่างไร ซึ่งตอนนี้เป็นการเห็นในเชิงของความเป็นจริง ว่าจะต้องจัดการอะไรที่ตรงไหน แต่ในเชิงปฏิบัติการยังไม่บอกว่าจะทำอะไรบ้าง เพราะฉะนั้นเราจะต้องก้าวไปสู่ขั้นตอนการเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

เพื่อให้การมองเห็นหลักความจริงในการแก้ปัญหา ก้าวต่อไปสู่การลงมือปฏิบัติ เราก็ต้องทำขั้นที่ ๓ ให้ชัดเจนก่อน คือการเล็งจุดหมาย อันได้แก่ภาวะปลอดปัญหา หรือพ้นทุกข์ดับปัญหาได้ ซึ่งเราจะต้องดูว่ามันเป็นไปได้จริงไหม และเป็นไปได้แค่ไหน จุดหมายของเราในการดับทุกข์ ขณะนี้เราควรจะต้องตั้งไว้แค่ไหน คือมองดูอะไรต่างๆ ให้ชัด ว่าเราต้องการอันใดแค่ไหน เราจะเอาได้แค่ไหน และจะเป็นไปได้แค่ไหน คือเอาความต้องการมาดูความเป็นไปได้ แล้วก็ตั้งเป้าหมายขึ้นมา เรียกว่า **นิโรธ**

พอตั้งนิโรธแล้ว ต่อจากนั้นก็มาสู่การวางข้อปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อวางจุดหมายได้ ตั้งเป้าหมายชัดแล้ว เราก็จะมีทิศทาง ที่นี้ก็วางวิธีปฏิบัติเพื่อดำเนินไปสู่จุดหมายนั้น เป็นขั้นที่ ๔ เรียกว่า **มรรค** ซึ่งก็คือวิธีการ หรือหนทาง

ขั้นวิธีปฏิบัตินี้เป็นเรื่องของมนุษย์ ต่างจาก ๒ ข้อต้นซึ่งเป็นเรื่องพื้นเดิมของธรรมชาติ ตามความเป็นจริงของมันเอง ส่วนขั้นที่ ๓ ก็มาเชื่อมต่อระหว่างจุดประสงค์ของมนุษย์กับความเป็นจริงของธรรมชาติ ว่าในความเป็นจริงของธรรมชาตินั้น จุดหมายของเราคืออย่างนี้ อยู่ตรงนี้ จุดที่เราต้องการหรือสิ่งที่เราต้องการ มันเป็นไปได้ในความเป็นจริงแค่ไหน ก็กำหนดหรือตั้งมันไว้

ต่อจากนั้นจึงวางมรรค คือวิธีปฏิบัติ ที่จะทำให้เรามุ่งหน้าทำไปจนบรรลุถึงเป้าหมาย ซึ่งเป็นการกระทำอย่างมีทิศทาง การวางระบบวิธีปฏิบัติขึ้นมาที่เรียกว่ามรรคนี้ เป็นตอนที่มียรายละเอียดมากมาย

เคยยกตัวอย่างบ่อย ๆ เช่น เรื่อง ไฟไหม้ เป็นทุกข์ คือเป็นปัญหาจะดับอย่างไร ก็ต้องรู้ว่าเหตุปัจจัยของไฟมีอะไรบ้าง เช่นว่ามีเชื้อ มีอุณหภูมิสูงพอ แล้วก็มือออกซิเจน

เมื่อเรารู้เหตุปัจจัยอย่างนี้แล้ว เราก็รู้เลยว่าถ้าเหตุปัจจัยนี้หมดไป ไฟก็จะดับ คือ เชื้อหมดหนึ่ง หรือ ออกซิเจนไม่มีหนึ่ง หรืออุณหภูมิต่ำเย็นลงไปหนึ่ง อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ แต่นี่ไฟก็ดับแล้ว นี่เรียกว่า สิบสาวสมุทัยได้แล้ว พอรู้กระบวนการของธรรมชาติ ข้อ ๒ ก็มาแล้ว

คราวนี้ก็ต่อไปข้อ ๓ ตั้งจุดหมายได้เลย การตั้งจุดหมายนี้ จะสัมพันธ์กับความเป็นจริงและวิสัยของเราที่ทำได้ คือเราจะดับไฟโดยสอดคล้องกับความจริงของกระบวนการนี้ ซึ่งสามารถบอกว่าเราจะเอาข้อไหน จะเอาข้อให้ไม่มีออกซิเจน หรือจะให้อุณหภูมิต่ำ หรือจะให้ไม่มีเชื้อ หรือเอาทั้งสาม หรือเอาข้อไหนเด่น แล้วก็ตั้งเป้าหมายจะทำให้เกิดความจริงที่เป็นผลขึ้นมา

พอวางเป้าหมายนี้เสร็จ ทีนี้ก็วางวิธีปฏิบัติ ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ เช่น ต้องสร้าง(หรือซื้อ)รถดับเพลิง และให้มีถังเก็บน้ำได้เท่านั้นเท่านั้นลิตร แล้วต้องมีท่อมียาวยาวเท่าไร มีบันไดสูงแค่ไหน แล้วต้องฝึกพนักงานดับเพลิง ต้องจัดเตรียมกระบวนการ และวิธีปฏิบัติต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดเยอะแยะ

ทั้งหมดในเรื่องของมรรคนี้ช่างยุ่งเหลือเกิน ต้องใช้เงินงบประมาณก้อนใหญ่ อาจจะเป็นร้อยล้านพันล้าน ก็เพียงเพื่อจะมาทำให้อุณหภูมิต่ำลง เพียงแค่จะมาทำให้เย็นเท่านั้นเอง หรือจะใช้วิธีเพียงเพื่อให้ขาดออกซิเจน หรือเพื่อจะให้หมดเชื้ออะไรต่างๆ ก็เรื่องมากทั้งนั้น แต่ที่ทำกันโดยมากเขาจะไปมุ่งที่ลดอุณหภูมิ

แค่จะทำให้เย็นก็เป็นเรื่องใหญ่มาก และกระบวนการฝึกนี้ก็เลยเพิ่มไปด้วยว่า ในระหว่างที่ไปทำให้เย็น ถ้าไปเจอพวกเชื้อไฟก็ต้องทำลาย

ด้วย ตัดตอนไม่ให้มีเชื้อที่ไฟจะอาศัย ตลอดจนพัฒนาพวกน้ำยาดับไฟ เพื่อจะมาทำให้ขาดออกซิเจน ทั้งหมดนี้ก็คือมรรค

มรรค คือกระบวนการวิปฏิบัติของมนุษย์ ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เพื่อให้ผลเกิดขึ้นตามกระบวนการของธรรมชาตินั้น ถ้ามนุษย์ปฏิบัติไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ก็ไม่สำเร็จ เพราะฉะนั้น มรรคก็คือการโยงวิปฏิบัติของมนุษย์ไปเชื่อมต่อให้ได้ผลตามกระบวนการเหตุปัจจัยของธรรมชาติ ถ้าครบตามกระบวนการนั้นก็บรรลุผลเป็นนิโรธ

แม้แต่นักปลุกระดม ก็ต้องใช้วิธีอริยสัง

รัฐบาลจะพัฒนาประเทศ ก็ไปได้สวยด้วยอริยสัง

อริยสังนี้เป็นหลักใหญ่ นำมาใช้ได้ในทุกเรื่อง แม้แต่ในกรรมวิธีที่เรียกว่าการปลุกระดม ก็ต้องใช้วิธีอริยสังเหมือนกัน แต่ผู้ใช้จะมีเจตนาดีหรือไม่ดีก็อีกเรื่องหนึ่ง คืออริยสังนี้ พระพุทธเจ้าทรงวางไว้สำหรับใช้หนึ่ง ในการแก้ปัญหา สอง ในการสอน และในเชิงการสอนนี้แหละ จะเอาไปใช้ในการชักจูง จนถึงปลุกระดมก็ได้

พระพุทธเจ้าเวลาสอนก็ทรงสอนแบบอริยสัง โดยเริ่มที่ทุกข์ ยกปัญหาขึ้นมาตั้ง แล้วช่วยให้เขาสืบหาสาเหตุ เสร็จแล้วก็กำหนดจุดหมาย แล้วก็วางวิปฏิบัติ

ที่นี้การสอนตามวิธีอริยสังนี้ก็สามารถนำมาใช้ในการปลุกระดมให้ได้ผล จะเห็นว่า การปลุกระดมนั้นก็ต้องชี้ปัญหาก่อน เช่นไปเที่ยวบอกว่า สังคมไทยเวลานี้เลอะเทอะเลวร้ายอย่างเนิ่นอย่างนี้ คนเอาไรต์เอาเปรี๊ยะกัน ยากจนแร้นแค้น พรณนาให้มันน่าเกลียดน่าชังที่สุด ใครทำได้เก่งก็ยิ่งได้ผล นี่คือพรณนาทุกข์

พอคนเห็นทุกข์น่าเกลียดน่าชังน่ากลัวน่าหงายหงายแล้วก็ถึงข้อ ๒ ชี้เหตุให้ว่า เจ้านั่นที่เตียวเป็นตัวการ ที่มันยุ่งทั้งหมด มันร้ายอย่างนี้

ก็เพราะเจ้าตัวนี้หรือพวกนี้เป็นต้นเหตุ ตอนนั้นคนก็เพ็งก็จ้องเลยว่า จะต้องจัดการกำจัดพวกนี้ให้หมด

พอคนเขม้นมองอย่างนี้แล้ว ก็บอกเป้าหมายที่หวังว่า ถ้าหากเรากำจัดเจ้าตัวการนั้นและแก้ปัญหาได้ เราจะมีสังคมที่สดใส มีความสุขสมบูรณ์อย่างนั้นอย่างนี้ อย่างสมัยที่เขาปลุกระดมเมื่อ ๓๐ ปีก่อน เขาใช้คำว่าห้องฟ้าสีทองผ่องอำไพ นั่นก็คือขั้นที่ ๓ นิโรร ตั้งจุดหมาย

ที่นี้จุดหมายยังนำไปเท่าไร คนก็จะยิ่งเร่งเร้าและฮึกเหิมมีกำลังใจ ตอนปลุกนิโรรจึงต้องพูดให้เห็นภาพว่า จุดหมายนี้มันดีอย่างนั้นๆ สังคมในอุดมคติแสนจะดีเหลือเกิน คนก็อยากไปกันใหญ่

พอได้ที่ ตอนนี้อยู่ขั้นหมดแล้ว มันรู้และมุ่งเขม้นไปยังจุดที่จะจัดการหมดแล้ว ก็ถึงขั้นที่ ๔ คือ มรรค ก็วางวิธีเลย ว่าจะต้องจัดการอย่างนั้นๆ ตอนนี้อยู่ได้แล้ว ไม่ว่าจะยากแค่ไหนก็เอาทั้งนั้น

นี่คือ**วิธีอริยสัจ** ซึ่งใช้ได้หมด แม้แต่ในการปลุกระดม รัฐบาลก็เหมือนกัน ถ้าเก่งก็ต้องเอาวิธีอริยสัจมาใช้ในการรวมใจประชาชน ให้มาช่วยกันแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ประเทศชาติ เช่น ให้ประชาชนตื่นตัวตระหนักรู้ว่าเวลานี้ปัญหาของประเทศชาติที่สำคัญคืออะไร แต่ต้องทำด้วยใจสุจริตไม่ได้คิดแก่งแย่งใคร

ซึ่งปัญหาให้ชัด แล้วก็เจาะลงไปให้ถึงตัวสาเหตุและประดาปัจจัย แล้วตั้งจุดหมายให้ร่วมเห็นและร่วมใจกันว่าจุดหมายนั้นดีน่าไป จนเกิดเป็นความหวังร่วมกัน แล้วก็บอกวิธีปฏิบัติ ถึงตอนนี้จะยากเท่าไรก็สู้ทั้งนั้น คนเรานี้ถ้าเห็นว่าจุดหมายดีจริง และเห็นความหวังชัด เขาก็สู้

เหมือนกับพระพุทธเจ้าทรงสอนอริยสัจ ก็ต้องให้พระหรือคนที่ฟังชัดก่อน พอเขาชัดว่าถ้าแก้ไขเรื่องนั้นสำเร็จจะดีอย่างไรแล้ว ยากเท่าไรก็สู้

แต่ถ้าไปบอกวิธีปฏิบัติก่อน เขาเห็นเรื่องต้องทำมากมายจุกจิก มันยาก เขาก็ถอยตั้งแต่ต้นเลย ฉะนั้นท่านจึงไม่ให้สอนแบบที่ว่า ออๆ ก็

ไปบอกวิธีการเลย คือบอกถึงสิ่งที่เขาจะต้องทำ ซึ่งจะต้องเจอความยาก จะต้องเหนื่อย แล้วใครเขาจะฟังละ ถึงจะฟังแต่เดี๋ยวเดียวแล้วก็ถอยแล้ว

ต้องเห็น ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มากันชัดบีบ คราวนี้ก็เท่าไรเท่ากัน เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงวางวิธีนี้ไว้ ให้ใช้ได้ทั้งในการแก้ปัญหา ทั้งเป็นวิธีสอน

เป็นอันว่า วิธีอริยสัจ ใช้ในงานหลัก ๒ อย่าง คือ

๑. ในกระบวนการแก้ปัญหา
๒. ในการสอน การแนะนำชักจูง

พวกมนุษย์สมัยใหม่ พอลาเจอเรื่องศาสนา ก็พากันหลบปัญหา ไม่สู้หน้าความจริง

ตอนนี้เราหาทางจะทำให้คนที่รู้จักแต่การประนีประนอม ก้าวต่อจากการประนีประนอมไปสู่การประสานกลมกลืน อันนี้ก็คือความสามัคคีนั่นเอง ความกลมกลืนประสาน ท่านเรียกว่าสามัคคี แล้วในความสามัคคีก็จะมีเอกภาพ

เพราะฉะนั้น ในพระพุทธศาสนาจึงใช้ศัพท์เป็นชุดเดียวกัน คือ *สังคหะ* ซึ่งแปลว่า ประมวล จับรวมประสานเข้ากันได้ แล้วก็ *สามัคคี* มีความพร้อมเพรียงกัน แล้วก็ *เอกภาพ* ภาษาไทยใช้ว่า *เอกภาพ* คือเกิดความเป็นหนึ่ง พอเกิดความเป็นหนึ่ง เริ่มตั้งแต่มีน้ำหนึ่งใจเดียว เช่น มีจุดหมายอันเดียวกัน ร่วมกันแล้ว ก็เกิดพลังไปได้เลย

แต่เวลานี้ของเราขาดแทบทุกอย่าง เพราะฉะนั้นเราจะต้องมาเริ่มต้นยุคแห่งการสร้างสรรค จึงต้องระดมพลังสร้างเรี่ยวแรงให้เข้มแข็งขึ้นมา แล้วก็ร่วมใจกันมีความสามัคคี

ข้อสำคัญก็คือ จะต้องมีความตั้งใจไปที่เป้าหมาย ซึ่งมุ่งเพื่อประโยชน์สุขของประเทศชาติ ของประชาชน เพื่อชีวิตและสังคม ด้วยความซื่อสัตย์จริงใจ

ความจริงใจนี้แหละสำคัญมาก เมื่อมีการขัดแย้งกันและจะแก้ไขปัญหา เวลาไปพูดจากัน จะต้องมิแค้นอันนี้ คือความจริงใจ แล้วก็เปิดใจกัน

ต่อไปนี้โลกจะมีปัญหามากในเรื่องความขัดแย้ง และเรื่องหนึ่งที่ใหญ่มากคือความขัดแย้งทางศาสนา แม้แต่สงครามอิรักกับอเมริกัน เมื่อแยกแยะเจาะลงไป ก็มีเรื่องศาสนาเป็นปมที่แฝงลึกอยู่

ศาสนานั้น โดยพื้นฐานต้องเป็นเครื่องมือที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยสงบ มีสันติสุข นี่เป็นหลักการใหญ่ แต่ไปๆ มาๆ ศาสนากลับเป็นตัวเหตุอ้างอิงสำหรับการรบราฆ่าฟันกัน จึงต้องแก้ปัญหานี้ให้ได้ เหตุที่แก้ปัญหานี้ไม่ได้เพราะ

๑. ไม่มีความจริงใจต่อกัน

๒. ไม่พูดจาเปิดใจกัน

เรื่องศาสนานั้นเขาไม่สามารถพูดกันได้ เพราะถึงกับถือกันว่า พูดกระทบไม่ได้ในเรื่องศาสนา แต่ที่จริงนั้น ถ้าคนจะอยู่ร่วมกันด้วยดี ต้องพูดเปิดใจกัน ถ้าไม่ถึงจุดนี้ไม่มีทางแก้ปัญหา การที่จะมัวมาเอาใจกัน มันก็คือความไม่จริงใจ จะถึงจุดจริงใจได้จะต้องเปิดใจกัน ต้องพูดกันได้เต็มที่ ต้องอหิงสาถึงขั้นอย่างที่ว่าพระเจ้าอโศกมหาราชตรัสว่า “รับฟังธรรมของกันและกัน”

ปมปัญหาในเรื่องศาสนานี้ ตั้งแต่อดีตนานไกลมาจนถึงปัจจุบัน เคยเป็นอย่างไรก็คล้ายจะคงอยู่อย่างนั้น ไม่คลี่คลายออกไป บางทีต้องเรียกว่าอาการหนัก เพราะเริ่มด้วยท่าทีหรือทัศนคติพื้นฐานที่เป็นการแบ่งแยก ซึ่งย่อมนำไปสู่ความขัดแย้งเป็นธรรมดา

พอเจอคนแปลกหน้าแปลกพวก แทนที่จะมองว่าเป็นเพื่อนมนุษย์คนหนึ่ง ก็มองแยกว่าเป็นชาวศาสนานี้หรือไม่ เป็นชาวศาสนานั้นหรือเปล่า ถ้าไม่ใช่คนในศาสนานี้ ก็มีทิท่าซักจะไม่ยอมพูดจาด้วย

คนเรานั้นถ้าไม่สื่อสารพูดจากัน ก็เท่ากับปิดหนทางที่จะประสานสมานกัน การแบ่งแยกก็ดำเนินต่อไป และเปิดทางที่จะขยายเป็นความ

ขัดแย้งได้ตลอดเวลา ถ้าแม้แต่พูดจាកันก็ยังไม่ยอมแล้ว จะก้าวไปถึงขั้น
รับฟังธรรมของกันและกันย่อมไม่มีทาง

เพราะฉะนั้น ถ้าจะแก้ปัญหาคความขัดแย้งอย่างเป็นสากล และใน
ระยะยาว คนจะต้องมองคนอื่นในขั้นพื้นฐานโดยมองเห็นเขาเป็นเพื่อน
มนุษย์คนหนึ่งก่อนอย่างอื่น และตั้งความปรารถนาดี พร้อมทั้งจะพูดจา-
รับฟังกัน

เวลานี้เขากำลังจะแก้ปัญหาคาศาสนาด้วยวิธีเอาใจกัน แต่ซ่อนความ
จริง โดยไม่เปิดใจ ไม่ยอมพูดความจริง หลบเลี่ยงไปมา แล้วมันจะไป
อย่างไรรอด เพราะการกลบเกลื่อนไม่ใช่ความกลมเกลียว และจะไม่นำ
ไปสู่ความกลมกลืน

คนเรานั้น ถ้ายังไม่สามารถพูดกันได้อย่างเปิดใจ ก็แสดงว่ายังไม่
พัฒนาเท่าที่ควร หรือยังไม่มีการศึกษาจริง

ถ้ายอมรับว่าปัญหาทางศาสนาเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่สุด ก็ต้อง
ยอมรับว่าถ้าแก้ปัญหาคศาสนาไม่ได้ ก็ไม่มีทางเกิดมีสันติสุขที่แท้จริง
เพราะปล่อยตัวมูลเหตุของความขัดแย้งให้ซ่อนแฝงอยู่ ไม่ยอมยกเอาตัว
การณ์ของความขัดแย้งนั้นขึ้นมาสลาย

อารยธรรมที่เจริญมา ฟ้องตัวเองว่า เป็นอารยธรรมที่ก่อไม่ใช่แก้ปัญหา

เวลานี้โลกเป็นปัญหาคันอย่างหนัก ในเรื่องที่ว่า ถ้าไม่ขัดใจกัน ก็
เอาใจกัน และไม่เปิดใจ ซึ่งกลายเป็นว่ามนุษย์มีอารยธรรมเจริญมาเท่า
ไรก็ไม่ดีขึ้น อารยธรรมเจริญมาจนปานนี้ ปัญหาพื้นฐานของมนุษย์ไม่ได้
แก้สักอย่าง ปัญหาของมนุษย์มีอะไรบ้าง

๑. ปัญหาชีวิต ซึ่งแยกเป็น ๒ ส่วน คือ ปัญหาสุขภาพร่างกาย
โรคภัยไข้เจ็บ รวมทั้งความหิวโหยอดอยาก แล้วก็ปัญหาจิตใจ

ความเครียด ความทุกข์ ความเหงา ความว้าเหว่ ความแปลก
แยกอะไรต่างๆ รวม ๒ อย่างนี้ กายกับใจ

๒. *ปัญหาสังคม* คือ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ ตั้งแต่การ
ทะเลาะเบาะแว้งระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่มชน ไปจนถึง
สงครามระหว่างประเทศ สงครามโลก สงครามระหว่างค่าย
ระหว่างฝ่าย ระหว่างศาสนา

๓. *ปัญหาสิ่งแวดล้อม* คือ ธรรมชาติเสีย เสื่อมโทรม ซึ่งเป็น
ปัญหาสุดท้าย และเป็นปัญหาที่ถือว่าใหญ่ที่สุด

อารยธรรมเจริญขึ้นมาถึงขนาดนี้ แต่ปัญหาพื้นฐานข้างต้นนั้นไม่ได้
ได้แก้สักอย่าง ปัญหาชีวิตมนุษย์ก็ยังคงอยู่อย่างเดิม ปัญหาสุขภาพกายดี
ขึ้นมาบ้าง กำจัดโรคภัยเก่าๆ ได้มาก แต่ก็เกิดโรคภัยใหม่ๆ อีกไม่น้อย
ส่วนปัญหาจิตใจยิ่งหนักลงไป ปัญหาสังคมก็ไม่ลดลง ยังแถมปัญหาสิ่งแวดล้อม
ซึ่งเป็นตัวใหญ่ที่สุด และกลายเป็นว่าอารยธรรมปัจจุบันนี้แหละ
ที่นำมาสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อมนี้

ฉะนั้นจึงพูดได้เต็มปากว่า อารยธรรมปัจจุบันที่เจริญมานี้คืออารย
ธรรมที่ได้นำปัญหามาให้แก่มนุษย์จนครบทั้ง ๓ ประการ เป็นอารยธรรม
ที่เก่งกาจมาก สามารถพัฒนามนุษย์ให้สร้างปัญหาได้จนครบทั้ง ๓ อย่าง
เดี๋ยวนี้มนุษย์มีทั้ง *ปัญหาชีวิตกาย-ใจ* *ปัญหาสังคม* *ปัญหาสิ่งแวดล้อม*
แล้วปรากฏว่าแก้ไม่ได้สักอย่าง นำมาให้ได้ แต่แก้ไม่ได้

นี่ก็เป็นการแสดงชัดเจนอยู่ในตัวแล้วว่า วิธีแก้ปัญหาที่มนุษย์ใช้
กันมานั้นไม่ได้ผลจริง หรือยังไม่เป็นวิธีการแก้ปัญหาที่แท้

ใครจะมาแก้ปัญหากับพื้นฐานเหล่านี้ ก็บอกว่าธรรมะ ธรรมะที่พระ
พุทธเจ้าค้นพบจากความจริงของธรรมชาติแล้วทรงนำมาสอนนั้น แก้ได้
หมด เรามั่นใจว่าได้แน่ แล้วระบบประนีประนอมจะเปลี่ยนเป็นระบบ
ประสานกลมกลืนได้ หรือจะเรียกว่าระบบสามัคคี เอกภาพ หรือเอกิภาพ
ก็แล้วแต่

อย่างที่ว่าแล้ว เวลานี้ปัญหามีมาก ก็อาจจะต้องฝากถึงแม่แต่รัฐบาล แม่แต่ใน กรม. ว่าต้องพูดกันอย่างเปิดใจ และมีความจริงใจเป็นพื้นฐาน โดยมีเจตนาซึ่งมุ่งจุดหมายที่แท้จริงกันคือ ความดีงาม และสันติสุขของประเทศชาติบ้านเมืองและโลกทั้งหมด

ถ้ามีเจตนาดีอยู่ ก็ได้รับความจริงใจต่อกัน ทั้งจริงใจต่อหลักการด้วย และจริงใจต่อประเทศชาติสังคม และจริงใจต่อกันระหว่างคนที่มาทำงานร่วมกัน แล้วก็เปิดใจพูดจากัน มันก็มีทางที่จะแก้ปัญหา และ harmony ก็เกิดได้ แต่ถ้าไม่เปิดใจกัน harmony ก็ยังมาไม่ได้ มันก็จะได้แค่ compromise เพราะเอาใจกันก็เพื่อ compromise นั้นแหละ แต่ compromise แบบเอาใจนี้ ฝ่ายที่เอาใจอาจจะหมดตัวไปในที่สุด

จากจริงใจและเปิดใจ ก็ทำให้เกิดความเข้าใจ แล้วก็เห็นใจ และไปลงตัวที่ร่วมใจ ก็แก้ปัญหา สลายความขัดแย้งได้

ไม่ใช่มัวเอาใจหรือตามใจ ซึ่งเป็นการเขวออกไปจากการแก้ปัญหา และวนเวียนอยู่ในความเขลา ที่ทำให้ปมของปัญหาค้างการเวลาขยายตัวได้เรื่อยไป

ทั้งนี้ ก็ต้องเตือนสำคัญอีกว่า ในการแก้ปัญหา ต้องใช้ปัญญาที่คมชัด เริ่มตั้งแต่เข้าถึงข้อมูลที่แท้จริง และรู้ตัวจริงของปัญหา อย่าพรางตาตัวเอง อย่างที่เป็นกันอยู่มากในสังคมที่มีกระแสแห่งการ**ขอแสดงความเห็น แต่ไม่ไฝ่หาความรู้**

เด็กๆ อาจจะถามด้วย เด็กอาจจะมองเห็นปัญหาที่พวกผู้ใหญ่มองไม่เห็นบ้างก็ได้

จริงใจและเปิดใจที่เมตตา แต่ต้องดำเนินการด้วยปัญญา*

ปจฺจนา: พระคุณเจ้าเจ้าคะ ที่พระคุณเจ้าได้กล่าวว่า ก่อนที่เราจะเข้าสู่ระบบผลสมกมลกลืนได้ เราต้องมีความจริงใจและเปิดใจซึ่งกันและกันก่อน แต่ถ้าเราจริงใจแล้วคนอื่นไม่จริงใจล่ะคะ

วิสัชนา: ก็ต้องค่อยๆ พุดค่อยๆ จากกัน ไม่ใช่ถืออึดก็ต่อว่าฉันจริงใจแล้วนะ แต่คุณจริงใจกับฉันหรือเปล่า จุดสำคัญ คือ เราต้องมีความรู้เท่าทัน หมายความว่า

๑. จากความรับผิดชอบของแต่ละคน จริยธรรมต้องเริ่มต้นจากตัวเอง เราจะต้องมีความรับผิดชอบตั้งขึ้นมาก่อน ในเมื่อเรามั่นใจแล้วว่าเรามีความจริงใจ แต่

๒. เราต้องมีปัญญาด้วย ไม่ใช่กลายเป็นคนที่โง่เง่าเต๋าดุ่น คิดแต่จะมีเมตตาปรารภนาดี ถ้าอย่างนี้ก็กลายเป็นเหยื่อของเขาเท่านั้นเอง

ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงไม่ได้สอนให้มีเมตตาอย่างเดียว แต่ทรงสอนให้มีปัญญาด้วย วันนี้จึงได้พุดถึงวัฒนธรรมแห่งเมตตา ว่าต้องมากู้กับวัฒนธรรมแห่งการแสวงปัญญา

เมื่อเราจริงใจแล้ว เราก็ต้องรู้ทันด้วยปัญญาว่าเขาจริงใจไหม แต่เป้าหมายก็คือต้องพยายามให้เขาจริงใจด้วย ให้เป็นความจริงใจต่อกันทั้งสองฝ่าย จึงต้องมีการพุดจากกันอย่างเปิดใจ อันนี้ก็คือกระบวนการอย่างที่คุณจุฬารัตน์ กำลังพุดอยู่ คือ การหาวิธีแก้ปัญหาปัจจุบันที่จะมีความไม่จริงใจ และไม่เปิดใจทั้งหลายทั้งมวล นั่นคือเราจะต้องมีวิธีจัดการกับปัญหาเหล่านี้ แต่เราต้องมีฐานคือมั่นใจตัวเองว่าเราจริงใจ

* คำวิสัชนาของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) แก่ น.ส.อนรรฆ เสร็จเชษฐพงษ์ ที่วัดญาณเวศกวัน เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๕

หมายความว่าตอนนี้มีจุดเริ่มแล้ว ถ้าเรามีความจริงใจและเปิดใจ เราก็เป็นผู้เริ่มต้นที่ถูกต้องแล้ว แต่จะเดินหน้าไปได้แค่ไหนก็จะต้องมีอีกฝ่ายหนึ่งมาประสานร่วมมือด้วย คือคนอื่นที่จริงใจและเปิดใจ ซึ่งจะมีแค่นั้น ก็เป็นขั้นตอนที่ต้องทำด้วยปัญญา โดยไม่ประมาท

จะต้องเข้าใจว่า เมตตาเป็นเรื่องของเจตนา คือความตั้งใจดีปรารถนาดีต่อกันและมุ่งตรงสู่จุดหมายที่บริสุทธิ์ แต่ตัวที่จะดำเนินการให้สำเร็จคือ ปัญญา

มีแต่เมตตาอย่างเดียวดำเนินการไม่สำเร็จ ตัวที่จะดำเนินการให้สำเร็จคือจะแก้ปัญหาได้ ก็คือปัญญา คนไม่มีปัญญาก็ทำอะไรไม่สำเร็จ เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงเน้นปัญญา

เมตตาเป็นธรรมชั้นพรหม แต่ปัญญาเป็นธรรมที่ให้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ถ้าเรามีพรหมวิหาร ๔ เราเป็นได้อย่างสูงสุดคือ พระพรหมเมตตานี้สูงมาก ไปได้ถึงพระพรหมเลย แต่ไปเป็นพระพุทธเจ้าไม่ได้ พระพุทธเจ้าสำเร็จด้วยปัญญา แต่เป็นปัญญาที่สูงสุดจนกระทั่งทำให้มีเมตตากฤษฎา พร้อมหมด

ปัญญาเป็นตัวนำ คือเป็นตัวนำขบวน ตั้งต้นแต่ชี้ทางบอกทาง ถ้าเราไม่มีปัญญาก็เหมือนกับไม่มีแม่แต่แสงสว่าง เราก็มองไม่เห็นอะไร จะไปทิศไหนก็ไปไม่ถูก และปัญญาเป็นเหมือนเข็มทิศด้วย ถ้าเป็นเขตแดนกว้างใหญ่ ไม่มีเข็มทิศก็ไม่รู้ทิศรู้ทาง ไปไม่ถูก ปัญญาจะส่องสว่างให้เห็นทิศทาง และเมื่อปัญญามากขึ้น ก็สว่างกว้างออกไป เท่ากับมันขยายช่องทาง เราเคยรู้เท่านี้เราทำได้เท่านี้ พอปัญญามามันก็ขยายออกไป ทำได้มากขึ้น เราเคยทำอะไรได้ไม่ซับซ้อน พอมีปัญญามากก็ทำได้ซับซ้อนขึ้น

ที่นี้ข้อที่สำคัญยิ่งก็คือ ในตอนครึ่งๆ กลางๆ ระหว่างพัฒนาปัญญาอยู่นั้น ถ้าปัญญาเกิดไปสนองเจตนาที่ไม่ดี ก็เลยช่วยให้ทำอะไรได้ซับซ้อนในทางไม่ดี ดังนั้นคนที่มียปัญญามากขึ้น แต่เจตนาไม่ดี จึงทำการได้สำเร็จ แต่เป็นความเสียหายมากขึ้น

จึงต้องให้มาทั้งคู่ คือ เจตนาที่ดีประกอบด้วยเมตตา มีความจริงใจ
ปรารถนาดีต่อทุกคน ต่อประเทศชาติสังคม และมีปัญญาที่คมชัดมาเป็น
ตัวดำเนินการ เป็นตัวชี้ทางเบิกทางขยายขอบเขต และเป็นตัวที่ทำให้
เกิดความเป็นอิสระโดยแก้ปัญหาให้หลุดพ้นโง่งโปร่งไปได้

ไม่ว่าจะใช้หลักไหน ๆ ก็ต้องมองให้เห็นทั้งระบบ

ปจฺฉา: อยากจะขอถ้อยคำสุดท้ายของพระคุณเจ้าที่จะพูดในส่วนของ
การแก้ปัญหาทั้งหมด เวลานี้ก็คงใช้หลักใดหลักหนึ่งไม่ได้ ต้องใช้ทุกหลัก
ที่พระคุณเจ้าได้พูดมาและคิดให้ครบตลอด

วิสัยทัศน์: คือมีหลักใหญ่ ที่เป็นระบบรวม แล้วจากระบบใหญ่นั้นก็ไป
แจกแจงแยกแยะย่อยขยายออกไป แต่ทั้งนี้จะต้องมองเห็นตัวระบบรวม
ทั้งหมดเป็นพื้นฐานอยู่ ส่วนย่อยทั้งหลายจึงจะชัด เพราะฉะนั้นหลักใหญ่จึง
สำคัญ ไม่ใช่อยู่ๆ ก็ไปจับฉวยเอาหลักย่อยๆ แล้วก็มองไม่เห็นตำแหน่ง
แห่งที่ของมัน และไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกัน

การที่เกิดเป็นปัญหาในยุคที่แล้วมา ที่เรียกว่ายุคแยกส่วน ก็
เพราะมองไม่เห็นความสัมพันธ์ในระบบ ก็เลยมาเน้นกันว่าต้องมองให้
เห็นองค์รวม แล้วในองค์รวมนั้น ก็ต้องให้คิดเป็นระบบ ดังที่เขาเน้นกัน
ในเรื่อง system thinking ซึ่งช่วยในการมองอย่างเป็นระบบ

การมองอย่างเป็นระบบ เมื่อพูดตามแนวทางของพระพุทธศาสนา
ก็คือ หลักความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย ซึ่งถ้าจะสื่อความหมายให้ชัด
เจนถูกต้อง คำว่าระบบนั้น ควรเรียกว่า “ระบบความสัมพันธ์” ไม่ใช่
เรียกว่าระบบเฉยๆ เพราะว่าองค์ประกอบต่างๆ จะเป็นองค์รวมขึ้นมา
เฉยๆ ไม่ได้ และมันจะประสานกันเกิดสมดุลดำรงอยู่ด้วยดีไม่ได้ ถ้ามันไม่
มีความสัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง ฉะนั้นท่านจึงเน้นความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง

หมายความว่า มีองค์รวมใหญ่ หรือจะเรียกว่าระบบก็ได้ คือองค์
รวมที่เป็นระบบ และในระบบขององค์รวมนี้ องค์รวมทั้งหลายที่เป็นส่วน

ย่อยก็สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เมื่อองค์ย่อยทั้งหลายสัมพันธ์กันดี ส่งทอดต่อกัน เกื้อหนุนกัน มันก็เป็นองค์รวมที่ดี คือองค์รวมที่เป็นระบบ

ตอนนี้เราได้จุดย้ำว่า การมองอย่างที่เรียกว่าเป็นองค์รวมนั้น ต้องให้หยั่งลงไปหาองค์รวม แล้วก็เห็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์รวมในระบบที่เกิดเป็นองค์รวมขึ้นนั้น ถ้ามองเห็นระบบความสัมพันธ์ในองค์รวม นั้นได้ทั่วตลอด การคิดอะไรต่างๆ ก็สำเร็จ

การคิดแบบอริยสัจ ก็อยู่ในระบบขององค์รวมที่ว่านี้ คือพระพุทธเจ้า ทรงนำระบบขององค์รวมที่ประกอบด้วยองค์รวมมาประสานกันนี้ตั้งเป็นหลัก และทรงแจกแจงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัย แล้วทรงแสดงไว้ให้เป็นหลักการในการแก้ปัญหา

เราต้องจับตัวหลักใหญ่ให้ได้ก่อน แล้วค่อยแยกออกไปสู่หลักที่เป็นข้อปลีกย่อย เมื่อเราได้หลักใหญ่แล้ว ธรรมที่เราเคยเรียนมาทั้งหลาย จะเป็นอิทธิบาท ๔ เป็นชั้น ๕ หรืออะไรก็ตาม เราก็มองได้ชัดเจน ว่ามันอยู่ในฐานะตำแหน่งไหน และสัมพันธ์กันอย่างไร เรียกว่ามองออก

มิฉะนั้นเราก็มองกระจัดกระจาย ขาดลอยจากกัน ปะติดปะต่อไม่ได้ ไม่เห็นตำแหน่งแห่งที่ ไม่รู้ว่าแต่ละส่วนทำหน้าที่อย่างไร มันมาเชื่อมต่อรวมเข้าด้วยกันอย่างไรจึงเป็นระบบทั้งหมดหรือเป็นองค์รวมทั้งหมด ทั้งสิ้นนั้น

ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม ถ้าจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างองค์รวมหรือหน่วยย่อยทั้งหลายให้ประสานสอดคล้องไม่ได้ ความขัดแย้งก็ไม่จบ และเข้าถึงความปรองดองสามัคคีไม่ได้ คือได้แค่ compromise ไปไม่ถึง harmony

ถ้าจะแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคม ให้สังคมนั้นเป็นองค์รวมที่ดี ก็ต้องใช้วิธีแก้ปัญหาที่เป็นระบบขององค์รวมด้วย

เป็นอันว่า ระบบใหญ่ คือระบบอริยสัจนี้สำคัญมาก ต้องตั้งไว้ก่อน เป็นหลักการใหญ่ แล้วจึงแตกขยายเป็นข้อปลีกย่อยต่อไป

หลักการในการแก้ไขความขัดแย้งให้เกิดสมานฉันท์ ในระดับที่เป็นปฏิบัติการช้อย่อยนั้นมีมากมาย พุดตามภาษาพระ เริ่มตั้งแต่พรหมวิหาร ๔ แล้วก็สังคหวัตถุ ๔ ไปจนถึงหลักสาราณียธรรม อปริหานิยธรรม แต่ในระดับนี้ ต้องยกไปแจกแจงกันในโอกาสอื่น เพราะพุดไปก็จะไม่จบง่ายๆ

รู้จักอเมริกาไม่ใช่แค่รู้จักผลิตผลจากอุตสาหกรรม แต่ต้องเข้าใจถึงจิตใจและปัญญาของเขา

ที่ว่ามาเป็นการพุดในระดับใจความสำคัญ เรื่องอริยสังขันธ์นั้นเป็นด้านหลักการ ส่วนในด้านปฏิบัติการ แก่นของเรื่องทั้งหมดก็คือ ความมีปัญญาทั่วทันชัดเจน และมีเจตนาที่ดี

เจตนาที่ดี ก็คือความตั้งใจมุ่งไปที่เป้าหมายว่าเราจะช่วยกันแก้ไขปัญหาของสังคมประเทศชาติ และช่วยกันพัฒนาสร้างสรรค์ให้มีความเจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จ ให้ทุกคนได้ประโยชน์ ทุกชีวิตมีความสุข

ในการทำอย่างนี้ก็อย่ามองแต่ตัวเองอย่างเดียว ต้องรู้ให้เท่าทันโลกด้วย เพราะว่าเราไม่สามารถอยู่คนเดียว และสิ่งที่มาจากภายนอก โดยเฉพาะจากหน่วยที่เป็นองค์ประกอบใหญ่ๆ ของโลก เช่นประเทศมหาอำนาจ เมื่อมีอะไรเคลื่อนไหวก็จะส่งผลกระทบต่อเรามาก เราจะต้องรู้ทัน เพราะฉะนั้น การรู้ทันความเป็นไปของโลก และรู้ทันความคิดจิตใจของเขา จึงเป็นเรื่องสำคัญ

เวลานี้เรารู้จักแต่วัตถุ เช่นรู้ว่าอเมริกามีรถยนต์ มีเครื่องบิน มีดาวเทียม มียานอวกาศ มีเทคโนโลยีต่างๆ แต่ความคิดของเขาเราทันหรือเปล่า

ถ้าเราจะเข้าใจอเมริกา เราจะต้องเข้าถึงสติปัญญาความคิดของเขา และลึกลงไปคือเข้าใจสภาพจิต รู้ถึงเจตจำนงที่อยู่ในใจ มองเห็นลักษณะนิสัยต่างๆ ที่รวมกันเข้าเป็นอเมริกัน และก็ต้องเข้าใจให้ชัด จึงจะได้ความรู้ที่เป็นองค์รวมอีกหน่วยหนึ่ง ที่จะมารวมเข้าเป็นโลกนี้

แล้วจึงจะมองออกว่าเมื่อมันมีผลกระทบต่อประเทศไทย เราจะรับมือกับเขาอย่างไร

แต่เริ่มต้นฐานแรกเรามีสิ่งหนึ่งที่แน่ใจ คือเรามีเจตนาดี มุ่งเพื่อสร้างสรรค์สันติสุขของโลก เราจะทำการต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาตั้งแต่ชีวิตสังคมประเทศชาติจนถึงโลกทั้งหมด เจตนาดีนี้ตั้งขึ้นมาและรักษาไว้เป็นแกน แล้วเราก็เอาปัญญามาแก้ปัญหา ถ้าเจตนาของเราดีแล้วและเราพัฒนาปัญญาได้ผล เราก็จะไปถึงจุดที่แก้ปัญหาได้

แต่ทั้งนี้เราก็อ ย่ามั่วแต่หวัง เราต้องมองตามความเป็นจริงโดยไม่เล็งผลเลิศเกินไปถึงกับคิดว่าโลกนี้เขาจะหวังสันติภาพกันจริงแท้ เราต้องระวังระไวด้วยว่า พวกที่บอกว่าเขาคิดแก้ปัญหาโลกนั้น เขามีความจริงใจแค่ไหน

เวลานี้ คำว่าธุรกิจ คำว่าจิตวิทยา คำว่าการเมือง ล้วนแต่สื่อความหมายว่าเป็นเล่ห์กล ไม่จริงใจไปเสียทั้งนั้น จึงเป็นปัญหาที่ต้องแก้ด้วยปัญญา บนฐานแห่งเจตนาที่มีเมตตาอย่างจริงใจทั้งสิ้น ฉะนั้น เราจะต้องตั้งใจวางเจตนาของเราให้ดีเสียก่อน แล้วเราก็พัฒนาปัญญาและใช้ปัญญาไป ไม่ท้อใจที่จะแก้ปัญหาให้ได้

เมื่อมีเจตนาที่ดี มีจุดมุ่งหมายที่เป็นกุศล เป็นความดีงาม ก็โอนโยมทนาในประการที่หนึ่งได้แล้ว ต่อไปนี้ก็ขอให้มีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกัน แล้วปฏิบัติตามวิธีการที่ถูกต้อง พร้อมทั้งพัฒนาองค์ประกอบสำคัญต่างๆ โดยเฉพาะปัญญาขึ้นมาเป็นตัวนำ เพื่อจะดำเนินการต่างๆ ให้เป็นไปตามหลักการที่เรารู้เราเห็นเราเข้าใจ ที่จะสนองเจตนาที่มุ่งไปสู่จุดหมายนั้น

หวังว่าหลักการและวิธีการนี้ เมื่อเราชัดแล้ว จะสามารถทำให้บรรลุจุดหมายแห่งการแก้ปัญหาของชีวิต ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และโลก ให้โลกนี้ก้าวไปในอารยธรรมที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นภารกิจที่เราจะต้องทำ

มากมาย แม้กระทั่งจะต้องปรับแก้อารยธรรมให้เป็นอารยธรรมที่แท้และยั่งยืน ซึ่งจะทำให้เกิดสันติสุขอย่างแท้จริง

ปจฺฉา: การที่ถามมานี้เพราะว่าจะต้องขยับขยายไปทำอะไรให้มากขึ้นกว่าเดิมสักหน่อย จะได้เป็นกลไกส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่มีสารพัด

วิสัชนา: ตอนนี้นี้ความขัดแย้งกันมีมากมาย เพราะเราสะสมสิ่งที่ล้นวนแต่เป็นเหตุปัจจัยแห่งความขัดแย้งทั้งนั้นเลย และยังก้าวเข้าไปในระบบแข่งขัน-แย่งชิงกันด้วย เพราะฉะนั้นตอนนี้เราจะต้องมาเริ่มกันใหม่ และการเริ่มนั้นก็เป็นการกู่ เรียกว่ากู่ให้พ้นวิกฤติ และรื้อฟื้นสิ่งที่ดิ่งงามขึ้นมา

ทุกอย่างจะสำเร็จก็ต้องมี ๒ อย่าง คือ เจตนาต้องดี และปัญญาต้องทั่วทันชัดเจน ถ้าทำอะไรโดยไม่รู้ ถึงจะมีเจตนาดี ก็ไปไม่รอด มีแต่เป็นเหยื่อเขา

คนมีความตั้งใจดี เจตนาดี ถ้าเอาแต่เมตตา ไม่พัฒนาปัญญา จริงอยู่ บางครั้งเอาชนะใจเขาได้ด้วยความรักและความดี แต่ในหลายกรณีก็โดนเขาหลอก หรือถูกกำจัด หรือบางทีกว่าเขาจะเข้าใจและเห็นใจ ก็สายไปเสียแล้ว แทนที่จะเป็นความเจริญ ก็กลายเป็นความเสื่อม ความผิดพลาดมากมายเกิดจากความไม่รู้ไม่ทันไม่เท่าถึง แค่เลี้ยวลูก คนที่เอาแต่รักอย่างเดียวไม่ใช้ปัญญา กลับพาให้ลูกเสียไป ก็มีตัวอย่างให้เห็นกันอยู่

เพราะฉะนั้นต้องเน้นย้ำให้มีเจตนาดีที่เป็นความจริงใจ โดยปรารถนาดีประกอบด้วยเมตตาเป็นต้น และมีปัญญาเข้าใจเรื่องราวทุกอย่างเท่าทัน มองให้ถึงตัวทุกอย่างถ้วนทั่ว และแทงตลอดเหตุปัจจัยอย่างแจ่มชัด สองตัวนี้ต้องใช้และไปด้วยกันทั้งนั้นทุกกรณี

เมื่อมีสองตัวนี้ก็ค่อยๆแก้ปัญหาไป ในระหว่างนี้เราจะเจอปัญหาทยอยเข้ามาเยอะเยอะ ปัญญาจะเป็นตัวที่มาช่วยให้เราแก้ปัญหาได้ด้วยดี และเจตนาจะทำให้เราไม่เขวออกไปจากทางของการแก้ปัญหา

เวรระงับด้วยการไม่จองเวร นั้นจริงแท้ แต่ต้องศึกษาว่า ทำอย่างไรจึงจะไม่ต้องจองเวร

พระพุทธศาสนานี้ คนที่ศึกษารู้กันดีว่า เป็นหลักการที่สอนให้เว้น การเบียดเบียนกันโดยสิ้นเชิง ถึงขั้นที่ว่า *ไม่มีการจงใจฆ่าที่ไม่บาป* จนไม่มีข้อที่จะนำไปใช้อ้างในการรุกรานทำร้ายกัน

การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาจึงมาพร้อมกับคำสอนให้เลิกการ แบ่งแยกและการเบียดเบียน โดยเฉพาะสอนให้เลิกถือชั้ววรรณะ และ เลิกการบูชาตัณหา สอนให้แก้ปัญหาด้วยวิธีการแห่งเมตตา-กรุณาอย่าง สากล (หรือจะเรียกว่าแบบอหิงสา หรือแบบ nonviolence ก็แล้วแต่) ดังที่พวกฝรั่งก็รู้เรื่องนี้กันดีพอสมควร ถึงกับถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นที่ มาของขบวนการสันตินิยม (pacifism) ที่แพร่หลายของโลก (*Encyclopaedia Britannica*, "Pacifism")

แต่พระพุทธศาสนาก็มองเห็นตระหนักรู้ว่า การที่จะใช้เมตตา- กรุณาหรืออหิงสาแก้ปัญหาให้สำเร็จนั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายๆ เรามีเมตตา- กรุณา รักคนอื่น ไม่เบียดเบียนใคร ถ้าพบกันหรืออยู่กับคนที่เป็นปกติไม่มี เป้าหมายที่อยู่เฉยๆในเจตนาพิเศษออกไป ก็จะมีสันติสุขโดยง่าย

แต่ถ้าไปเจอกับคนที่มีเจตนาแฝงเร้น เช่น เขามุ่งหาผลประโยชน์ หรือแสวงอำนาจ ความรักด้วยเมตตากรุณา ก็อาจจะไม่พอ บางทีคนที่ เมตตาก็กลายเป็นเหยื่อเขาไป

ยิ่งถ้ามูลเหตุของปัญหาถึงขั้นเป็นทฤษฎี เช่น เป็นลัทธิความเชื่อ ด้วยแล้ว การแก้ปัญหาของเราแม้จะเริ่มด้วยเมตตา-กรุณา และวิธี อหิงสาก็จริง แต่จะสำเร็จได้ต้องใช้อปัญญาความสามารถอย่างพิเศษจริงๆ

หลักการก็คือ คนที่จะชนะศัตรูได้ ย่อมต้องมีกำลังเก่งกล้า สามารถกว่าศัตรู แต่คนที่จะชนะศัตรูที่มุ่งร้ายด้วยวิธีการไม่ทำร้ายนั้น

จะต้องมีปัญญาความสามารถยิ่งกว่าคนที่ชนะศัตรูด้วยกำลังนั้นอีกมากมาย ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ

วรรณคดีพระพุทธรักษา เช่น ชาตก อย่างมโหสถชาตก จึงได้สั่งสอนและแสดงตัวอย่างให้เห็นว่า เมื่อมีคนพวกอื่นตั้งตัวเป็นศัตรู ยกมาเพื่อฆ่าฟันทำร้าย ฝ่ายธรรมิกชนต้องใช้ปัญญาความสามารถที่เหนือกว่ามากมายในการที่จะเอาชนะคนพวกนั้น โดยไม่ใช้วิธีทำร้ายตอบ และทำให้พวกศัตรูนั้นต้องยอมสยบและกลายเป็นมิตรในที่สุด

ท่านเตือนไว้ให้ไม่ประมาทเสมอว่า *ธรรมวิชัย* นั้นยากกว่า *สังคามวิชัย* มากนัก *สังคามวิชัย* นั้นเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อมีกำลังเหนือกว่าก็มีหวังชนะ แต่ผู้ที่ชนะได้ด้วย *ธรรมวิชัย* นั้นต้องยอดคนจริงๆ

ชาวพุทธชอบยกคำพระมาอ้างว่า “เวรไม่ระงับด้วยการจองเวร” หรือ “เวรระงับด้วยการไม่จองเวร” แต่มักหยุดแค่นั้น ไม่ศึกษาต่อไปว่า ท่านสอนว่าเราจะต้องพัฒนาปัญญาความสามารถอย่างไร และเท่าไร คนร้ายจึงจะไม่ก่อเวรที่จะทำร้ายเราและทำลายโลกให้ย่อยยับ และเราก็จะสามารถทำให้คนร้ายยอมและเกิดมีสันติสุขได้โดยที่เราไม่ต้องจองเวร

พูดง่ายๆ ว่า เรามักเอาแค่เวรไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่ไม่ศึกษาว่าทำอย่างไรจึงจะสามารถระงับเวรด้วยการไม่ต้องให้มีการจองเวร หรือพูดอีกสำนวนหนึ่งว่า ในเมื่อเวรไม่ระงับด้วยการจองเวร เราจะระงับเวรนั้นด้วยการไม่จองเวรได้อย่างไร

ไม่ใช่กลายเป็นว่า เวรระงับด้วยการไม่จองเวร เพราะว่าเราทั้งหลายถูกเขาทำลายหายสูญไปแล้ว จึงไม่มีใครที่จะมาทำการจองเวร

จึงต้องย้ำเรื่องที่ว่า นอกจากมีเจตนาดีที่ประกอบด้วยเมตตากรุณาแล้ว ต้องมี *ปัญญา* ที่จะจัดการแก้ไขปัญหาให้สำเร็จตามเจตนา นั้นด้วย

ปจฺจนา: คำว่า *ปัญญา* นี้บางทีก็ใช้ในด้านอื่นๆ เช่นทางวิทยาศาสตร์ก็มีอยู่ แต่ถ้าไม่มีหลักธรรมมากำกับ ก็จับไม่ถูกว่าจะเริ่มต้นอย่างไร ก็เดินหน้าถอยหลังอยู่นั้นแหละ

วิสัย: ปัญญาทางวิทยาศาสตร์เขาเรียกว่าปัญญาเสีงๆ ที่ว่าเสีงๆ ในที่นี้ไม่ใช่คำว่าเสีงภัย แต่หมายความว่าแตกเป็นเสีงๆ คือแยกส่วน กระจัดกระจายออกไป แต่เพราะแยกเป็นเสีงๆ นี้แหละมันก็เลยเสีงภัยอันตรายด้วย ในที่สุดก็เลยกลายเป็น ๒ เสีง คือทั้งแยกเป็นเสีงๆ และเสีงภัยอันตรายด้วย

ที่จริง ปัญญาในวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์เองไม่ค่อยเป็นปัญหา เพราะเป็นการหาความรู้ในธรรมชาติก้าวไปเรื่อยๆ แต่มันมาเกิดปมปัญหาขึ้น ตอนที่ว่าไม่บริสุทธิ์จริง โดยที่มันจะมุ่งไปในทิศทางของเจตนาที่จะสนองความต้องการทางเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ซึ่งโยงไปหาเรื่องสังคมและสิ่งแวดล้อม ในแง่สนองความต้องการของมนุษย์ที่ซับซ้อน เลยพลอยกลายเป็นปัจจัยก่อปัญหา แม้แต่โยงมาถึงเรื่องความขัดแย้งนี้ด้วย

ปัญญาที่ใช้ในการแก้ปัญหา ก็ใช้ตามระบบอริยสังข์ที่ว่าแล้ว แต่มีข้อควรยำไว้คือปัญญาที่ใช้อย่างสำคัญมาก คือในการเข้าถึงเหตุปัจจัยของปัญหาที่เรียกว่าสมุทัย และจัดการสลายเหตุปัจจัยนั้น

เหตุปัจจัยของปัญหาความขัดแย้งในแต่ละเรื่องแต่ละกรณีอาจจะซับซ้อน เป็นเรื่องปลีกย่อย แต่เมื่อพูดอย่างกว้างๆ ครอบคลุม ก็หนีไม่พ้นตัวการใหญ่ ๓ อย่าง ที่จะต้องรู้ไว้ คือจะแก้เหตุปัจจัยปลีกย่อยจำ เพราะข้อไหนเท่าใดก็ตาม จะต้องแก้ให้ถึง ๓ ข้อนี้ด้วย คือปมก่อปัญหา ๓ อย่าง คือ

๑. ความใฝ่แสวงหาผลประโยชน์ เห็นแก่การเสพบริโภคนำรุงบำเรอ เรียกว่า *ตัณหา*

๒. ความทะยานแสวงอำนาจ ต้องการความยิ่งใหญ่ ปรารถนาจะครอบงำผู้อื่น เรียกว่า *มานะ*

๓. การยึดติดในความเชื่อ ถือมั่นในลัทธินิยมอุดมการณ์ ที่ไม่เปิดกว้างรับฟังใคร และก่อทัศนคติแบบแบ่งแยก เรียกว่า *ทิฏฐิ*

ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่มชน ตลอดจนสงคราม ระหว่างประเทศ ระหว่างค่าย ระหว่างเผ่าชน ชาติพันธุ์ ระหว่างศาสนา ที่มีมาตลอดประวัติศาสตร์ มีจุดก่อกอบอยู่ที่ ๓ อย่างนี้ ไม่ว่าจะแก้ไขเหตุปัจจัยปลีกย่อยอะไรก็ตาม ต้องคอยมองคอยตรวจสอบและแก้ไขตัวการสำคัญ ๓ อย่างนี้ ไม่ให้เข้ามาครอบงำ ถ้าไม่มีตัวการใหญ่ ๓ อย่างนี้ การแก้ไขกำจัดเหตุปัจจัยปลีกย่อยอื่นๆ ก็ใช้วิธีการที่พูดมาแล้ว กำจัดปัญหาได้ง่ายขึ้น แต่ถ้าปม ๓ อย่างนี้ยังอยู่ ความขัดแย้งจะยึดเหนี่ยวไม่ลงได้จริง

ปมก่อปัญหาความขัดแย้งแบ่งแยกอีกระดับหนึ่ง ซึ่งต้องแก้ไขและระวังไม่ให้ครอบงำคน ได้แก่ความใจแคบ หรือความหวงแหนกีดกันกัน ที่เรียกว่า *มัจฉริยะ* ๕ อย่าง คือ

๑. ความหวงแหนกีดกัน เกี่ยวกับเรื่องที่อยู่อาศัย ประเทศ ท้องถิ่น ดินแดน
๒. การหวงแหนกีดกัน เกี่ยวกับเรื่องพรรคพวก พงศ์เผ่า เหล่ากอ หรือชาติพันธุ์ เช่น ethnic groups และ religious groups ต่างๆ
๓. ความหวงแหนกีดกัน เกี่ยวกับเรื่องลาภ ทรัพย์สินสมบัติ และผลประโยชน์ต่างๆ
๔. ความหวงแหนกีดกัน เกี่ยวกับเรื่องชั้นวรรณะ ผิวพรรณ จำพวก class, caste ตลอดจน colour
๕. ความหวงแหนกีดกัน ในเรื่องของวิทยาการ ความรู้ คุณพิเศษ วุฒิ ความดีงาม ความก้าวหน้าในทางภูมิธรรม ภูมิปัญญา และความสำเร็จต่างๆ

ต้องใจกว้างยอมรับความจริงว่า ความขัดแย้งต่างๆ จะแก้ไขได้จริง คนต้องสลัดความใจแคบหวงแหนกีดกัน ๕ อย่างนี้ออกไปให้ได้ ถ้ายังแก้ ๕ อย่างนี้ได้ ความขัดแย้งในสังคมมนุษย์หรือในโลกมนุษย์ ไม่

จบแน่นอน การแก้ปัญหาขั้นเด็ดขาดได้ผลจริง หรือรับรองผลได้แบบนี้ ต้องถามว่า คนจะสู้ไหม ถ้าไม่เอาก็ต้องอยู่ในโลกแห่งความขัดแย้งต่อไป ไม่จบ

ขอให้กวาดสายตามองออกไปในโลก จะเห็นว่าปมปัญหาที่ว่ามา ๒ ชุดนี้ ครอบงำสังคมมนุษย์ทั่วไปหมดจริงหรือไม่ และความขัดแย้งกรณีพิพาท และสงครามที่เกิดขึ้นที่นี่ มาจากปมเหตุปัจจัยเหล่านี้ทั้งนั้น ใช่หรือไม่

ในเรื่องนี้ คนไทยควรจะต้องตั้งข้อสังเกตไว้เป็นข้อสำคัญว่า สังคมของตนมีสิทธิภูมิใจโดยชอบธรรมว่า ในเวลาที่ผ่านมา เมื่อเทียบกับประเทศทั่วไปในโลก สังคมไทยนี้ประสบความสำเร็จมากที่สุด ในการที่ประชาชนทุกหมู่เหล่าอยู่ร่วมกันอย่างประสานกลมกลืน มีความขัดแย้งน้อยที่สุด ใจกว้างห่างจากมัจฉริยะ ๕ ไปได้มาก

แต่ก็ต้องเข้าใจด้วยว่า ในยุคอดีตนั้น สังคมอยู่ในภาวะที่สามารถตั้งรับคนนอกด้วยเมตตาที่เพียงพอ แต่ตอนนี้ไป สถานการณ์ได้เปลี่ยนไปแล้ว คนไทยจะรักษาเอกลักษณ์ที่ดีนี้ไว้ได้ จะต้องก้าวไปสู่ขั้นสามารถจัดสรรสังคมด้วยปัญญาบนฐานแห่งเมตตาไมตรี คือต้องพัฒนาปัญญาให้มาก จะอาศัยเมตตาอย่างเดียวไม่พอแล้ว

เรื่องสลายความขัดแย้ง ก็ขอให้นำวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมเดิมของสังคมไทยมาศึกษา และใช้เป็นคติด้วย

ถ้าคนไทยหันมาใฝ่รู้ใฝ่คิดและเพียรพยายามสืบสานวัฒนธรรม และสร้างสรรค์สังคมไทยในแง่ดี นอกจากชีวิตและสังคมจะดีงามเจริญก้าวหน้าแล้ว ปัญญาความขัดแย้งปลีกย่อยลงมา เช่น ระหว่างบุคคล และกลุ่มพวก ก็จะพลอยลดน้อยลงไปด้วย

ก็ขออวยชัยให้พรแก่ทุกท่าน ในโอกาสปีใหม่ ขอให้เพิ่มกำลัง จะได้มีความสามารถที่จะแก้ปัญหาได้ดียิ่งขึ้น และพร้อมใจกันเดินหน้าต่อไป

ให้ปีใหม่ ๒๕๕๖ นั้น เป็นเวลาแห่งการเดินหน้า ไม่ใช่ถอย ปี ๒๕๕๖ ต้องก้าวหน้าไปในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งดีงาม

สังคมไทยจะต้องเดินหน้า และไปช่วยโลกด้วย เพราะเวลานี้โลกประสบปัญหามาก ไม่มีใครแก้ได้ ไม่ว่าจะป็นมหาอำนาจหรือเป็นประเทศที่พัฒนาขนาดไหน

ประเทศไทย ถ้าเก่งจริง นอกจากต้องสามารถแก้ปัญหาของตัวเองแล้ว จะต้องไปร่วมแก้ปัญหาของโลก หรือนำโลกในการแก้ปัญหาด้วย และเมื่อไรไทยเก่งขนาดนั้น จึงจะนำอนุโมทนา ก็ขอจบเพียงเท่านี้